FİHRİST

ÖNSÖZ

Sahife

Türk Dil Bilgisine giriş 5

Dilde istiklâl 5
Halk dili, ilim dili 6
Millî dil kaygusu 7
Kalam - iklim - climat 9
Monojenizm - polijenizm 10

Ana Dil 11

Kelime Tarihi 15

Türk kelimelerinde iki konson yanyana gelmez . . . 17
Târik kelimesinin bugünkü lehçemizdeki yeri 19
Târik kelimesinde rik unsuru 21

Türk Dili Ve Yakın Asya Dilleri 24

Sumer ve Akat dili 24
Saf ve temiz Sumerce devri 24
Elâm ve Anzanlıların şimalden ve şarktan Samilerin cenuptan ve garptan Sumer hizmetine girerek kendi hususî lehçeleriyle ve yazılarıyle Sumer dili üzerinde tesir yapmaları devri 25
Babil devri lehçesi 25
Syncretisme 25
Eski Anadolu dilleri 26
Azyanik diller 26
Sami diller 27
Garp âlimlerine göre Anadolu dilleri 28

Sumerce ve Güneş-Dil Teorisi 29

Ana kök 29
Bazı has isimlerde (A. A.) 31
Mitolojinin yardımı ve k unsuru 32
Sumerce nasıl okundu 35

Sahife

Muhtelif dillerde Ata kelimesi 39
Ata kelimesinin Güneş - Dil teorisine göre analizi . . 41
Türkçe "Adak„ ve arapça "Ata„ kelimeleri 42
Lâtince "Atavus„ un analizi 43
Atavisme Terimi 44
Eski İtalya ve Mısır dillerinde ata 45
Sami diller 47
Sami dillerin vatanı 47
Büyük göç yolları 48
İbrani dili 48
Asyadan ve doğu Avrupasından gelenler kimlerdir? . 49
Huri (Harri) dili 50
Lehçe farkları 50
Arami dili 51
Arap Dili 54
En kuvvetli Sami dili 54
İslâmdan önceki Arap dili 55
Arap dilinin hızı 55
Eski dillerin yardımı 56
Hire ve gassan illerinde Arap dili 57
Arap Dilinin Kıdemi 59
Lehçe farkları ve dil kıdemi 59
Mitoloji ve dil kıdemi 59
Antar kelimesinin etimolojik analizi 60
Abla „ „ „ 61
Şeybub'un etimolojik analizi 62
Çoban kelimesinin etimolojik analizi 63
Şeyban kelimesinin „ „ 63
Antar efsanesi bir Sumer efsanesidir 64
Türk, Sumer ve Arap Dillerinde müşterek kelimelerden birkaç misal 65
Duvar ve hendek anlamına sur (sûr) kelimesi 65
Şarkı, güzel söz ve ses anlamına sur (sir) 67
İl, ilu, ulu, uluğ 68
Yakın Asya Dillerinin kronolojisi 72

ÖNSÖZ

Tarih - Dil - Coğrafya Fakültesinin ilk talebesi olan sizler çok bahtiyar bir devirde ve en müsait şartlar içinde ilim yapacak ve öğreneceksiniz.

Hemen arkanızda ve bitişik mazide vatandaşların ufku çok karanlık ve çok dardı. Onlar bir türlü inkişaf edemiyen şuurlarını kullanırken müterddit, neşesiz ve korkak idiler. Evet... Beyinler görünmiyen ve esrarlı merkezlere ipliklenmiş, iradeler dumura uğramış gibi idi. Fikir, hâdise ve eşya... Hep heyulâ, hep insanın başına yıkılacak ve üstüne devrilecek karanlık kesafetler gibi idi. Siz bu öldürücü âlemi tanımadınız.

Korkudan uzak, hurafeden uzak, alabildiğine geniş ve ışıklı bir âlem içinde şuurunuz, beyniniz ve iradeniz tamamiyle ve sıhhatle sizin olarak ilme atılıyorsunuz. Büyük Türk İnkılâbının neşe ve saadet çocukları. Sizi tebrik ederim...

Aynı mazhariyete biz öğretenler de ermiş bulunuyoruz. Her iki taraf bu kurtuluşu inkılâba ve inkılâbın şefi, kumandanı ve yapıcısı olan ATATÜRK'e borçludur.

Büyük Türk İnkılâbının iki büyük, keskin ve göz alıcı vasfı vardır:

1 — Dinamizminin fevkalâdeliği.

2 — Seri ve şamil hareketlerle bütün bir milleti ve onun sosyolojisini tamamiyle kavraması ve kapsaması.

Eğer Türk inkılâbı Türk milletine hakikî hüviyetini ve tipini yeniden verebiliyorsa bu muvaffakiyetli başarının başlıca sebepleri bu mümtaz vasıflarıdır.

İnkılâplarımızdan Kemalizm adını alan sosyolojik bir ekol doğmuştur, bütün dünyanın dikkat ve hürmetini üzerine çekmiş olan bu ekol; istiklâl ve milliyet mefhumlarile bizi Cumuriyete yani eski sosyoloğların fazilet diye tarif ettikleri kemale ermiş insanlığa, iyiliğe ve güzelliğe doğru

götürüyor. Artık istiklâl, milliyet ve cumuriyet mefhumlarının yolunda ve içinde bulunan bizler, Türk jenisinin kurduğu bu içtimaî te'sisin Türk milletine ve insanlık tarihine kazandırdığı bin bir müesseseden bir yenisine daha kavuşmuş bulunuyoruz. Bu müessese Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesidir.

Gayesindeki temizlik ve parlaklık, kuruluşundaki maksadın yüceliği Fakültemize şereflerin en ışıklısını kazandırıyor. İlk öğretenlerle ilk öğrenenlere ne mutlu.

H. R. Tankut

TÜRK DİL BİLGİSİNE GİRİŞ

Biz burada dil üzerine genel bilgiler öğreneceğiz. Dilin mahiyeti, fonksiyonu, kuruluşu nasıldır? Dil bilgisinin esasları, kısımları, tarihi nedir? Tetkik ve mütalea edeceğiz.

Dillerin menşei üzerine mevcut teorileri ve ipotezleri gözden geçireceğiz. Sonra; Türkoloji üzerine özel bilgiler ve Güneş-Dil teorisine kadar Türk dil bilgisinin genel durumunu takip edeceğiz.

Bütün bunlarla beraber yürümek şartile Güneş - Dil teorisinin esaslarını tahlil, tetkik ve tatbik edeceğiz. Başka teorilerle mukayesesini yapacağız.

Henüz sırası gelmiş olmamakla beraber, - dilimizin millîleşmesini en lojik kaidelerle ve bir kanun kesinliği ile- temin edecek olan bu teorinin esaslarını kısa ve izahsız olarak size şimdiden saymağı faydalı görürüm.

Bu teoride başlıca altı esas vardır.

1 — Dilin çıkış ve kuruluşunda güneşin rolü.
2 — İlk söylenen manalı söz.
3 — Ana kök.
4 — Konson ve vokalin morfolojideki yerleri ve rolleri.
5 — Radikal kökler.
6 — Ekler ve onların semantik bakımından rolleri.

Türk jenisinin mahsulü olan bu teorinin Türk dilindeki; eskiliği, genişliği ve mükemmelliği nasıl ispat ettiğini tahliller ve mukayeseler ile öğrenecek ve öğreteceğiz.

Dilde İstiklâl

Biraz önce Kemalizm ekolünün vasıflarından bahsederken istiklâl ve milliyet umdelerini ehemmiyetle tekrarlamıştım. Şimdi yine onlara dönerek istiklâl bakımından dilin ne demek olduğunu izah edeceğim.

İstiklâl hiçbir şart ve kayit kabul edemez. Ne siyasî, ne içtimaî, ne iktısadî, ne kültürel, en ufak bir manada yabancı bir ilişik istiklâlin ilmî mahiyetini derhal ihlâl eder.

Sosyal cemaatlerde bu anlayış epeycedir o kadar müessir bir kudret kazanmıştır ki önüne geçmek güçleşştiği için onları düsturlaştırmak ve ekolleştirmek mecburiyeti hâsıl olmuştu. Hükûmette yabancı bir irade, pazarda yabancı bir mal, dilde yabancı bir kelime, kültürde yabancı bir motif... Hele bunlar millî vicdanın arzusuna karşıt olarak girebilmiş ise derhal isyan uyandırıyordu.

Maddî ihtiyaçları millî kudretin ve millî membaların yardımı ile karşılamak yani ekonomideki otarşi; fikir sahasına da tesir yapmağa başladı. Vakit vakit dünyanın dört tarafında görülen millî dili tasfiye hareketi işte bu içtimaî duygunun ve arzunun file geçmesinden başka bir şey değildir. Bu cereyan bizde de gecikmedi ve son beş on sene içinde tam bir hızla yürümeğe ve tesirini kemal derecesinde göstermeğe başladı. Türk dil kurumu bu millî ve içtimaî arzunun mahsulüdür. Türk Dil Kurumu mesaisini; dile hakikî kaynaklarını bulmak ve morfolojisini hakikî Türk fonem ve morfemleri ile işlemek yoluna dökmüş ve bu yolda oldukça ilerlemiştir. Çünkü Anadolu halk dili ve çeşitli Türk lehçeleri çok zengin birer dil hazineleridir.

Halk dili, İlim dili

Halka hitap ederken, halk edebiyatı yaparken ve halk tiyatrosu yazarken ekseriyetin vokabülerine hürmet etmek ve o kâfi gelmezse ona yine ayni kelime unsurlarından yapılmış sözler ve lâfızlar katmak zarurî ise de ilim, teknik ve ar bahis mevzuu olunca işin şekli derhal değişir. Elektrik hızıyle ilerliyen bugünkü medeniyette her ton yeni istihsal; hacmiyle mütenasip yeni isim ve terim istemektedir. Millî dilin hazineleri bu arsıulusal artma ve çoğalmanın hepsini toptan isimlendirmekte güçlük çekiyor. Böyle olmakla beraber yine (otark) kalmak sevdası hükmünden fedakârlık edemiyor. Böylece ecnebi kelimeler istilâsı ve millî vokabülerin mukavemeti arasında çetin bir savaştır devam edip gidiyor.

Garp âlemi bunun kolayını buldu. İndo-Européenne dedikleri diller grupundan lâtince ve eski Grekçeyi Avrupa vokabüleri olarak kabul ettiler. Şimdi meselâ İngilterede kullanılmış yeni bir kelime veya terim eğer aslında Grekçe veya Lâtince ise ve eğer onun için millî dilde tam ve mükemmel bir karşılık bulunmamış ise o fransızcadır veya almancadır da...

Fazla olarak bugünkü medeniyet bedenî ve fikrî her türlü mesai mahsulünün kısa bir zaman zarfında dünyanın her tarafına dalıp dolaşmasını hem kolaylaştırmış hem önüne geçilmez bir zaruret haline getirmiş olduğu için millî kaygunun tedbir almasına vakit kalmadan binlerce ecnebi kelime sınırları geçerek yurdun ve kafaların içinde yerleşmekte ve millî lûgate kuvvetle karışmaktadır. Meselâ şimdi bizde makine ve elektrik teknisiyenlerinin dilindeki binlerce yabancı kelimenin yer tutması gibi.

Bu istilânın önüne geçmek kabil midir? Hattâ suali daha geniş tutarak sorabiliriz: bu istilânın önüne geçmek tedbiri fayda verir mi?

Millî dil kaygusu

Dil milliyetin ifadesidir. Türkçe konuşmıyan, çocuğunu türkçe sevmiyen, günlük hayatın icaplarını evde karısı, dışarda iş arkadaşiyle türkçe münakaşa edemiyen bir ferde derhal bu Türktür diyebilir misiniz? Böylece türkçeyi unutmuş bazı bedbahtlar vardır ki onların Türk olduklarını ancak antropoloji ve etnoloji anlar.

Yine türkçesine başka dilleri mebzulen alarak millî dilin karakterini ve morfolojisini tamamiyle değiştirmiş olanlarda Türklüğün azaldığını görürüz. Onlar o halleriyle kalırlar veya kendi hallerine bırakılırlarsa Türklüklerini unutmakta gecikmezler.

Çünkü insanların meyli, dillerini anladıkları cemiyetleredir. Ve kalbe en yakın olan yol dilin ucundan başlar.

İşte yine bu endişeden dolayıdır ki milletler her şeye rağmen lisanlarını millileştirmekte çok duyğulu ve çok ciddidirler.

Bazıları — Her yeni maddeye, her yeni fikir ve harekete muhakkak millî yeni bir isim bulurlar.

Bazıları — Başkaları tarafından bulunmuş yeni ismi, millî bir morfoloji yaparak ve azçok değiştirerek lûgatlerine malederler.

Bazıları — Eğer yeni kelime bünyece dillerine yabancı değilse kendileri bulmuş gibi benim diyerek kabul ederler, Fakat her üçü de kelimeye millî bir damga vurmağı asla ihmal etmezler.

Bu hal şuur ile ilim ve usul ile istiyerek yapıldığı gibi bilinmeden yalnız millî sentaksın temsil kabiliyeti ile kendiliğinden de olur. Samî dillerde olageldiği gibi.

Bize gelince:

Büyük Türk Milletinin tarihini bilmeden diline girmek hatalı olur. Ve hiç şüphe yok ki siz Türk Tarihini büyük bir sevgi ile ve millî heyecanın kemaliyle okudunuz. Öğrendiniz ki medenî insanlığın ilk yurdu olan Orta Asyada yaşamış brakisefal insanlar tabiî zaruretlerin zoru ile yurtlarını bırakarak dört yandan ve birçok kollar halinde denizlere doğru yayıldılar. Büyük su boylarını veyahut dağ silsilelerinin eteklerini takip ederek akınlar yaptılar. Her göç kaldığı, konakladığı yeri arkadan gelene bırakıyor ve ikinci bir yenisine doğru gidiyordu. İklim, iklim bütün dünyayı dolaşan bu Türklerin toprağı işletmek, madeni bulmak onu döğmek ve işlemek gibi endüstrisi, hayvan üretmek, yetiştirmek, çalıştırmak gibi ilmi, resim yapmak gibi güzel san'atı vardı. Astronomide, meteorolojide ve devlet idaresinde üstat idiler. Büyük hacimdeki akınları sevk ve idare için yetişmiş adamları, konulmuş kanunları vardı. Şu halde bu camianın ileri bir dilide bulunmak tabiî idi. Bu dil Türkçe idi.

İlk ana kültür dili olan Türkçenin tarihten önceki devirlerden başlıyarak bütün dünyaya yayıldığını ve geri milletlerin dillerinde kültür dili etofu ve unsuru olarak yerleştiğini bize ispat eden vesikalar çoğalmıştır.

Şimdi,size tezelden bir misal bile verebilirim:

Göçler kaldıkları yerde, ekecek toprak, sürüleri yaymak için çayır, akarsu temin etmek için ağaçlı dağlar arardı. Mevsimlere göre istifade edilecek ayni tabiatta yerleri bulunmalı idi. Hülâsa her türlü şartları bir arada toplamış, geniş bir toprak bölgesi. bunun adına kalam demiş olmaları ge-

rektir. Bakınız bu kalam şimdi nerelerde ve ne şekillerde yaşamaktadır.

Kalam - iklim - climat:

Arapçada iklim, cem'i akalim = Zımahşeriye göre kalemden alınmadır. Kat' manasınadır. Akalimi mamureden bir hissei maktuai mahdudedir.

İklim = Vankuluya göre akalim seb'adan biridir.

İklim = Ebuzziya lûgatine göre: Arapçadır. "Rumca Klima lafzından„ dır. Memleket, diyar, kişver. Avrupa lisanlarında klima, bizim ab ve hava tabir ettiğimiz terim.

Bugünkü Almancada = Fridrich Kluge'ye göre: Grekçeden. eğilmek, sarkmak. Greko Lâtincede arzın hattı istivadan kutba doğru olan meyli. Bu kelimenin toprak parçası ve havali manasına olarak Almancaya girişi 1519 dadır.

Bugünkü Fransızcada = (Dictionnaire etymologique de la langue française. oscar Bloch) e göre climat lâtince clima, climatis kelimelerinden gelmedir (Rumca klima doğrudan dağruya temayül yahut arzın bir noktasının şemse nazaran meyli manalarınadır Sonra 13 üncü asırda mıntaka manasına nakledilmiştir.) Bu kelimenin fransızcaya giriş tarihi 1314 tür ve son zamanlarda manevî hava, muhit manalarına kullanmağa başlamıştır.

Bugünkü İngilizcede = (Werbsters Dictionary)ye göre

Climate (Klaymeyt) = n. (Fr. Climat, Lat. Clima, Gen. Climatis, Greek Κλίμα, Gen. Κλίματος.

1. Slope = şiv, yokuş, bayır,
2. Arzın hattı istivadan kutba doğru olan farazî şivi, meyl
3. Arzın bir iklim veya dairesi
4. Rumca Κλιμν
5. To slope = meyletmek (şiv)
6. (İncline) = yatmak, eğilmek, meyletmek v.s.

Rutubet, derecei hararet vesaire gibi insan ve hayvan üzerinde tesiri olan yer.

Şimdi çok eski Türk lehçelerinden (yedi bin yıl önce) Sumerceye gelelim:

Kalam, Kalama = Deimel'e göre: toprak, yurt.

Kalama = F. D.'e göre: toprak, yer yurt
Fars lisanında:
Kalemrev = Naci'ye göre: bir hükûmdarın tahtı hükmünde bulunan ve fermanı carı olan memleket,
Rumcada = Büyük Türk lûgatine göre bir memlekete ve kıt'aya nispetle hâdisatı havaiyenin heyeti mecmuası. Yer yüzünün bir kıt'ası memleket diyar, ülke.
Kazan lehçesinde = (Budağofun lûgatine göre): Kıla ve Kula kelimeleri toprak vergisi manasına gelir.
Kıla = Profösör İnan'a göre: Başkurtlarda toprak ve toprak bedelidir.

Görülüyor ki bu kelimede arzın meyli dolayısile güneşin ve hararetinin arz üzerinde yaptığı hava farklarının ve bu farkların tahdit eylediği yer bölgeleri ile alâkası kat'idir. Onun içindir ki bugünkü dilimizde versanlara (aklam) denilmektedir. "Çanakkale, Yalova, Konya„

Yine kalmık kelimesi hava karşılığı olarak kullanılmaktadır. (Türk Dili)
Kalamak = İhata etmek "Pavet de cuurteille, Çağatay„

Eski metinlerde filân Kalem filân zate zeamet verildi denildiği gibi son zamanlara kadar âşar usulünde bir de kalem vardı. Kalem ayni hava ve istihsal şartlarını haiz beş on köyün topuna birden verilen bir isimdir.

Şu halde Sumerceye, arapçaya, rumcaya ve nihayet Avrupa dillerine girmiş olan bu iklim kelimesinin bir kültür kelimesi olarak Türkçeden kaynayıp çıktığını kabul etmek en ilmî bir yoldur. İleride Güneş-Dil teorisinin tetkikine başladığımız zamanda bu ilmî yolun esaslarını ve metodunu öğrenecek ve bu araştırmalarımızı kolaylıkla başarabileceğiz.

Monojenizm-polijenizm

Şimdi bir sual varit olabilir: Acaba bidayette bütün insanlar bir tek dil mi konuştular, ayrı ayrı diller mi kullandılar?

Evet Türkçenin bir kültür dili olarak bütün dillere kelime verebilmesi için kendinsinden tamamiyle başka ve yabancı gövdede diğer birçok lisanların da bulunmuş olması tabii ve zarurîdir.

Bu; biyolojinin ilk insan hüceyresi için açtığı tetkik mevzuu ile alâkadar bir sorgudur. İnsanlar ilk defa tek ve mu-

ayyen bir yerde mi, yoksa hayat şartlarını toplamış her yerde mi, ve bir den mi canlandılar?

Sualin cevabını vermek bizim vazifemiz değildir. Dilcilerden monojenist ve polijenist olanlar yani dile tek menşe ve çok menşe kabul edenler vardır. Gerek en eski dillerinin, gerek alelitlak dillerin menşei bakımından bu bahsi arkadaşlarım Necmi Dilmen ve Abdulkadir İnan anlatacakları için ben burada tafsilât vermekten vazgeçiyorum.

Menşe bahsini böylece bir tarafa bırakınca tarihin çizdiği büyük akın yollariyle o yolların üzerinde yerleşip kalmış, ocak, oymak, ulus ve milletler karşımıza dikilmekte tarihin teker teker düşmekte olan kalın perdelerinin ardından hüviyetlerini, kültürlerini ve dillerini göstermektedir.

ANA DİL

Tarih ve coğrafyada okuduğumuz has isimlerin delâleti, manası ve yeni dinlerde bugün bile izlerini göstermekte olan eski kültlerin ilâhi isimleri, Terimleri, milletten millete göçmüş ve geçmiş olan hurafeler, menkabeler bütün dünyada dolaşmış ve kültürlerin içinde yerleşmiş genel bir dilin varlığını anlatmaktadır.

Biz bu dilin Türkçe olduğunu söylüyoruz ve ders yıllarımız bunu ispat edecek mesai ile dolacaktır. Garp âlimleri içinde bazıları bunu söylemiş bulunuyor amma genel kanaat daha kendisini göstermiş değildir. Klâsik garp âlimleri etimoloji hududunu henüz sanskritten yukarıya çıkaramadı. Hilair de Barenton gibi bazıları Sumercenin ana dil olduğunu ileri sürerek bütün garp dillerini hattâ Türkçe ve arapçayı da Sumerceye irca etmek tecrübesinde bulundu. Autran'ın Hind - Avrupa dilleriyle Sumercenin mukayesesi daha metodlu ve esaslıdır.

Fakat eski bir Türk lehçesi olan Sumerce dünya için tek başına ana dil olmaktan uzaktır. Hakikatte eski lisanların en çok geniş ve işlenmiş yegâne dili olarak kabul edilen Sumercenin konuşulduğu yerler Akdenize doğru yayılan Türk göçlerinin başlıca bir toplanış merkezi olduğu gibi binlerce sene yaşamiş sayısız siteleriyle de belli başlı Türk kültür özeklerinden biridir. Bu haysiyetle Sumerceye ölü diller

arasında üstün bir önem vermek elbette ki lâzımdır. Fakat Sumerce kadar eski olduğu herkesçe kabul edilen Hititçenin de Türkçe olduğu anlaşılmakta ve bu anlayış hududu günden güne genişlemektedir. Son on sene içinde meydana çıkarılmış olan Mohanjodaro ve Harappa siteleri ile Sumer siteleri arasında kültür ve teknik bakımından görülmüş olan yakınlık yazı ve dil bakımlarında da görülmekte ve dikkat bakışını şiddetle üzerine çekmektedir.

Sumercenin Akdeniz kıyılarına ve oralardan Afrika ve Avrupa içerlerine sokulduğu nasıl yadınsanmıyorsa doğu tarafında da Asya içerlerine kadar izine ve izlerine rasgelmeğe başlandığını herkes kabul ediyor.

Sint nehri havzasında alana çıkarılan Mohanjodaro ve Harappa eski kültür özeklerinde bulunmuş yazılar bir İndo-Sumer meselesi canlandırdı. On yıl var ki ilmin gözleri Mohanjodaro ve Harappada bulunmuş yetmiş kadar eserin yazıları ve bezekleri üzerinde gezmektedir.

Damgalardan ibaret olan bu eserlerin taşıdığı yazılar daha evvelce sırasiyle Sumer, Elam ve Bülücistanda bulunmuş olanlarla beraber tarihten önceki Sumer sitelerini kültür bakımından Mohanjodaro ve Harappa sitelerine bağlıyor.

Mohanjodaro ve Harappa hakkında (the script of Harappa da mohanjodaro and its connection with other scripts London 1934) adlı önemli bir kitap yazmış olan G. R. Hunter Harappa ve Mohanjodaro'nun karekteristik özelliklerile birer Sumer sitesi olduğunu ve oralarda bulunmuş olan mühür yazılarının Sumer silindir, tablet ve mühürlerdeki yazıların gerek şekil gerek resim bakımından ayni olduğunu söyliyor.

Hunter'in inceleme ve eşelemesine göre Sumercedeki (gunu) "kelime kıymetini arttıran işaret„ gibi birçok işaretler Mohanjodaro yazısında aynen kullanılmıştır.

Sumercenin gramerini herkesten evvel yazmış olan S. Langdon, Hunter'in bu kitabını çok beğenerek kendisine bir önyazı yazmıştı. Bunda Langdon Mohanjodaro mühürlerinde nefi işareti olarak kullanılmış olan "nu„ edatını mühürlerdeki şekillerine bakarak eski Sumercedeki "nu„ ile ölçüştürdükten sonra der ki: «eğer bu yazı Sumerce olmasaydı asla okunamayacaktı».

Her iki âlime göre de bu eski Hint dili ile Sumerce ayni dildir. İkisi de tek heceli ve bitişken (agglutinante) dır.

Gerçek: Hunter'in yukarda adı geçen kitabındaki eski Hint alfabesiyle Hans Jensen'in (gesehichte der schrift 1925) adlı kitabındaki Orhon yazısı biribirine yaklaştırılırsa göz alıcı bir yakınlık ve benzerlik görülür, Halbuki iki yazı arasında üç dört bin yıl ve binlerce kilometre uzaklık vardır.

Yazı ve dil benzerliklerini araştırırken bütün yer yüzünü dolaşmış ve bütün ulusların içine ve kültürüne sinmiş tek bir dilin bir zaman erkle yaşamış olduğuna ve bu gün de yine yaşamakta bulunduğuna inanmamak elden gelmiyor.

Mohanjodaro sint nehri üzerinde idi. Tek heceli ve bitişken bir dil kullanırdı kültürü aynen Sumer kültürü idi. Halkı bugünkü Hintlilerden değildi. Sumerin urukdaşları olduğuna şüphe edilemiyecek olan bu insanlar nereden gelmişlerdi?.

Türk Tarihi Kurumu bize göç yollarını kesin olarak çizmiş ve tanıtmış bulunuyor. Ortaasyanın büyük ırmaklarla beslenen iç denizinin kıyılarında ve su ağızlarında dünyanın ilk ve ana medeniyetini kuran yüce Türk uruku dünyanın dört yanına yayıldığı zaman yeni yurt olarak hep deniz kıyılarını ve su ağızlarını seçmiş ve üstün tutmuştu. Fırat ve Sint boyları bu yurtların başlıcalarındandır. Daha buna benzer ve nekadar uzaklarda birçok eski Türt yurtları bulunacağından şüphe edilmemelidir. Çünkü cenubî Amerikanın batısındaki *ile de pâque*'da bulunup ta misyonerler tarafından Avrupaya getirilmiş olan tahta tepsinin üzerindeki pictographe oymalarını okuyan *Fon Hevesy* bu yazının Mohanjodaro yazısile köktaş olduğunu ve her ikisinin bir kaynaktan geldiklerini 1934 te ispat etmiş ve bu keşfin doğru olduğuna başta S. Langdon olmak üzere âlimlerin çoğu inanmışlardır.

Dili millileştirme bahsinde bizim gözden uzak tutamıyacağımız bu tarihî hâdiseler ciddî olarak tetkik edilmelidir. Onun içindir ki size bundan biraz uzunca olarak bahsetmeği lüzumlu gördüm.

Türkçenin ana dil olduğunu bize ispat edebilen bir Türk lehçesi daha vardır ki onun adına Yakut dili denmektedir. Yakutistan Sibiryanın bir köşesinde ötedenberi yalnız ve özgür yaşamış bir bölgedir. Oralara araplık ve müslümanlık girmediği halde arapça sandığımız bir alay kelimeyi o dilin içinde canlı ve diri olarak bulmaktayız. Yine Avrupa dillerinde etimolojileri şüpheli veya meçhul gösterilen birçok

kelimeleri yakutçada ayni morfolojide ve ayni manada yaşar buluyoruz.

Şimdi bu umumî malûmatı edindikten sonra dilimizi millileştirmek için ne yapmak, hangi yoldan yürümek lâzımgeldiğini aydınlık içinde ve selim bir akıl ile muhakeme edebiliriz ki İstiklâl ve milliyetçilik şiarımız ve ilim yolumuzdur.

KELİME TARİHİ

Sizi ileriki derslere hazırlıyabilmek için bir müddet daha umumî malûmat vermeğe mecburum. Bu malûmatı verirken dokunacağım noktalar; Lisede edindiğiniz bilgilerin yenilenmesi, genişleyip işlenmesi bakımından çok önemlidir. Dil bilgileri tarih ve coğrafya ile omuz omuza yürümeğe mecburdur. Çünkü bir tek kelime bir insan ferdi ve bir lisan sosyal bir insan cemaati gibi hem biyolojik hem sosyolojik hayat sahibidir. O doğar, büyür, gelişir, yaşının devirlerine göre şekil alır. Umumî ve hususi kanunlara tâbidir. Bir vatanı vardır. İstilâ eder, galebe çalar. İstilâ görür yenilir. Ve eğer tâbi olduğu kanunları ihmal ederse yahut istilâya mukavemet edemezse dejenere olarak kıymetini kaybeder ve nihayet ölür.

Coğrafya, tarih bize dillerin bu hayat safhalarını göstermekte çok sadıktırlar. Buna karşı dilin de bu iki ilme önemli yardımları vardır. Meselâ: Ölü bir dilin bulunmuş bir fosili o güne kadar hakikat sayılan herhangi bir tarih iddiasını esasından sarsmağa yeter.

Tanınmış bir âlim diyor ki: Eğer kelimelerin tarihini yapmak kabil olsa idi, beşerin tarihi daha doğru yazılırdı. Bu sözde derin bir hakikat olup olmadığını hepimizin bildiği meşhur bir tarih hâdisesi ile tetkik etmeğe çalışalım:

Tarik isminin tetkiki ve tarihi

Tarih bize afrikadan (Septe) boğazını geçerek Avrupa'nın bir parçasını zaptetmiş; orada asırlarca yerleşip kuvvetli ve kültürlü bir devlet kurmuş olan bir arap ordusundan ve bir Arap kavminden bahseder. O ordunun ilk kumandanı tarihin büyük ve kahraman tanıdığı kumandanlardan biridir. Tarik Binziyad'ı kasdettiğimi tabii anladınız. Bu orduya olduğu gibi kumandanına da Arap diyoruz. Çünkü o devrin halifesi veya başkumandanı tarihçiyi önünde diz çöktürerek hadiseleri ona kendisinin gördüğü ve dilediği biçimde dikte ettir-

miştir. Halbuki; Tarik Binziyad'ın o fetihler sırasında kahraman ordusuna karşı kullandığı dili bulup kelimelerinin tarihini yapabilsek o dilin, arapçadan ve bütün Sami dillerden başka bir dil olduğunu derhal öğrenmiş oluruz. Bu çok zor bir iş olmakla beraber ihmal edilip yüzüstü bırakılması da doğru olmaz. Elde bir Tarik kelimesi vardır ki, bunun ne zamanlarda ve nerelerde konuşulmuş ve kullanılmış olduğunu araştırıp tesbit etmek bile bir hakikati aydınlatmağa yeter. Şimdi çok yayılmamak ve genişlememek şartile araştırmağa başlıyalım:

Tarihte (Etiler) (Hititler) devrinde bir Tarriktim adına tesadüf ediyoruz. Bu; Suppililyuma ve ikinci Mursil zamanlarında Mirâ ve Kuvvaliya da hükmeden ikinci derecede krallardan ve Arzava familyasından idi.

Adını ihtiva eden lâvhadaki metin ilk defa olarak şöyle okunmuştur. "Ben; Tarriktim! Şehir devletinin Kralı...„ Bu; Hititlerde sık sık rastianan protokollardan birine ait bir cümledir. Bazıları kelimeyi (Tarku) biçiminde tefsirde acele ettiler. La civilisation des Hittites et des Mitannien Contenau s. 38.

Yine bu asırda "miylattan evvel 7„ Asûr Hükümdarı Taglatflaser'e karşı kurulan şimal federasyonunun Kralarından biri de Tarhu-lara adlanıyordu. Federasyon Urarto hükûmetinin etrafında toplanmış idi. Ve bu Tarhu-lara Gurgum Kralı idi. "Gurgum adı bugün gümgüm olarak söylenilir. Bir adı da Vartodur. Bin Gölün Muş versanında bir kaza bölgesi ve bir kaza merkezidir„. Bu isimlerde de dikkati çeken ana kelimenin Tarh veya Tark olduğunu izaha lüzum kalmadan anladınız sanırım.

Sizi, ileride başlıca bir usul olark öğreneceğimiz ve üzerinde çok emek ve dikkat harcayacağımız analiz kaidemize alıştırmak için bu Tark ana kelimesini Güneş-Dil teorisi bakımından ve çok basit olarak tetkik edelim. Kelimede T, a, r, h, harf lerini görüyoruz. Ve bu dört harfi Tarh olarak okuyoruz. Halbuki bu okuyuş doğru değildir. Çünkü kelimenin orijinal şekli şu idi:

(Târih) kelimedeki "i„ harfini hem Tarik Binziyad'ın hem Eti Krallarından Tarriktim'in adında muhafaza edilmiş gördüğümüz halde Urartolu adda düşmüş buluyoruz. Şimdi: bu izahlar size Güneş-Dil teorisinden ilk ve başlıca bir düsturu öğretmiş bulunuyor:

Türk kelimelerinde iki konson yan yana gelmez.

Şayet Tarh kelimesinde olduğu gibi yan yana iki konson görürseniz muhakkak aralarında bir vokal bulunmuş olduğunu ve etimolojik analiz yaparken aralarına bir vokal ilâve etmeğe mecbur olduğumuzu öğrenmeli ve bilmelisiniz.

Güneş-Dil teorisinin bu ilk kaidesini öğrenmiş bulunuyoruz. Daha birçok kaidelerini bu yolla öğrenmek üzere biz tarihi tetkikimize ve Târik aslından has isimler aramağa devam edelim:

Sizin de dikkatle okumuş olduğunuz tarihin birinci cildinden aldığım şu satırlar bize çok şeyler anlatmağa kâfidir: /Müverrih Hammer; Horodot'un İskitlerin atası olarak gösterdiği hükûmdar; Targit "Targitous„ isminin Türk kelimesi ile münasebettar olduğunu söyler. İskitlerin konuştuğu dil ve kullandıkları has isimlerle Türkçe ve Türk isimleri arasındaki benzerlik, Bizans Müverrihleri ve ondan sonra gelen birçok müellifler tarafından işaret ediimiştir. "Tarih, birinci cilt. Haşiye s. 69.„

Bu Targit kelimesinin ana kısmı olan Targ (k) ile Tarh'ın biribirine benzediğini görüyorsunuz. Aradaki fark birinde son harfin (H) veya (K) diğerinde (g) olmasıdır. Bu harflerin kıymet bakımından hiçbir farkı yoktur.

Bu suretle size Güneş-Dil teorisinin bir esasını daha öğretmiş bulunuyorum. Teorimize göre "ğ, y, g, k, h,„ ayni katagoridendir.

Şuhalde birinci kaidemize uydurarak bu Targ adını Tarig şekline koyduğumuz zaman Târik kelimesinin her bakımından aynını çıkarmış ve tanımış oluyoruz.

Yine tarihin birinci ciidinden aldığımız şu satırlarda önemli kelimeler vardır: "Hâkim İskit unsurlarından tor (taur) lara nisbetle İskitlerin esas vatanı olan Kırım Yarımadasına Torik (Tauriquie) denilmişti. s. 70„

Sonraları Yunanistanda bir mimari istiline alem olmuş olan bu Torik kelimesinin manası şu idi: "Sade, sert ve azametli„ (Grekler buna erkek istili derlerdi). s. 232.

Hamurabi'nin Sümer sitelerini düşürdüğü (milâttan evvel 1950) sıralarında Sümerde ünlü ve çok asker bir kavim yaşardı. Bu kavmin adını (Turukki) biçiminde okuyoruz. Turukkide de göze batar farklar bulunduğu için şimdiye kadar

öğrendiklerimizi bir arada ve altalta alarak bu farkı inceliyelim:

1 — Târik
2 — Tarrik - tim
3 — Tarku
4 — Tarhu
5 — Tarhu - lara
6 — Targ - it
7 — Turuk - ki
8 — Torik

1 — Kelimenin ikinci harfinin üzerinde bir "ˆ„ uzatma işareti vardır.
2 — Kelimenin ortasında yan yana iki (r) vardır.
3 — Kelimenin üçüncü harfinden sonra bir vokal eksik ve sonunda bir (u) artıktır.
4 — Bu kelimede (k) harfi (h) olmuştur.
5 — Dördün aynidir.
6 — Dördüncü ve beşinci gibi isede (k) yerine (g) almıştır.
7 — Birinci ve ikinciye bakarak vokalleri değişmiştir.
8 — Yedinci gibidir.

Birinci kelimenin ikinci harfindeki "ˆ„ uzatma işaretini Güneş - Dil teorisi "ğ„ yani okunmaz g olarak kabul eder. Kelimeyi iyi okursanız bu uzatmanın hafif tertip g ye çaldığını fark edersiniz.

Bazı Türk lehçeleri bu uzatmayı kendinden sonraki konsona verirler o zaman konson ikileşmek zaruretindedir. İkinci kelimede yani tarrik - tim de gördüğünüz gibi.

Tarrik - timdeki; ta dan sonra gelen r elemanı gerçekte a ya mahsus bir uzatma foneminden başka bir şey değildir. Bu vaziyet Güneş - Dil teorisinde şu düsturla ifade edilmiştir.

"Türkçe sözlerin etimolojisinde ayni cinsten iki konson yanyana bulunmaz. Bu şekilde görülen konsonlardan birincisi bir uzatma sözünün, morfoloji icabı yerini tutmak üzere, ondan sonraki konsonun tekerrürüdür. S. 41„

Bu kaidenin konuşma dilindeki en canlı misali (belli) kelimesidir.

Üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı kelimeler eksik olan vokalin kıymetini ve g, h, k harflerinin kelime gövdesindeki ayni ve müşterek rollerini öğrenmiştik.

Yedi ve sekizinci Turukki ve Torik kelimelerindeki vokal farkına gelince: Vokal denilen ses parçalarının kelimeye kıymet vermek bakımından esaslı bir rol sahibi olmadığını ilerde öğreneceksiniz. Hele Torik kelimesinde ilk unsurunun Fransızca taurique kelimesinin sonundaki edatla hiçbir ilgisi olmadığına şimdiden dikkatinizi çekerim.

Târik kelimesinin tarihini yaparken Güneş-Dil teorimizin mühim kaidelerinden birkaçını şimdiden öğrenmiş oluyoruz.

Suriye Eti "Hititte„ lerinde ve Filistinde de Tarh'li adlar vardır[1]. P. Yensen'a göre Süriye Eti kırallarından Tarhun daranın "Horodutun tarhundaryusu„ adındaki Tarhu kısmı bir tanrı adıdır.

Ayni tarihlerde Kapadokyada bir Tarhundapı yaşamış olduğu gibi (Ramsay. Historical geoğraphiy) ye göre Torhonda biçiminde bir yer adı ve insan adı da vardır. Ve nihayet Sumerin Ur şehrinde doğmuş olan İbrahim Yalavacın babası Tarh adını taşıyordu... "Tevrat„

Eski araplar arasında başka bir Târik ismi bulunacağını sanmıyorum. Arap dilinde de çok kullanılmış bir Târik kelimesi yoktur. Kuran Târik kelimesini bir yemin mevzuu olarak kullanır. "Vessemai vattariki„ gibi.

Bu ayetin manası Uygurca tefsire göre şudur: Gök hakkı için. Geç gelici hakkı için. Geç gelici ne nesnedir biliyor musun? Parlak yıldızdır. denildiğine göre Târikin eski arapçadaki manası da yüksek, yüce, muhterem, parlak ve tabiî büyüktür.

Bu tarh (k), kelimesi tork (h), turk, (h) ve tirk (h) biçimleriyle bize gayet geniş ve ışıklı bir tetkik mevzuu açabilen çok önemli bir kelime ise de sizin şimdiki bilginiz bu genişlik içinde tetkik yapmanıza yeter olmadığı için ilerde başlıbaşına bir mevzu olarak yeniden kendisine dönülmek üzere şimdilik burada bırakmak zorundayım.

Târik kelimesinin bugünkü lehçemizdeki yeri.

Târik kelimesi bugünkü Türkçemizdeki Doruk kelimesiyle ayni kıymettedir. Doruk dağların tepesindeki sivri ve

[1] Ayni memlekette daha evvelce Naramsin zamanında Tirkân adında bir kıral daha vardı. Şimdi Urfa ile Diyarbekir arasında ve dicle üzerinde yaşıyan iki aşiretten birinin adı Terikân ötekininki de Tirkândır.

cıplak yerlere verilen isimdir. Ekseriya kayalıktır ve sivridir. Askerî haritaların Ankara Paftasina bakılınca birçok doruklu isimler görülür. Bu kelimenin başka fakat eksik şekilleri vardır:

Dora = şahika (Edirne tarafı lehçesi)
Doru = zirve (Bursa tarafı lehçesi)

Evet bu kelimeler eksiktir ve doğru olmak için sonlarına bir (ğ) almaları lâzımdır.

Burada size Güneş - Dil teorisinin bir düsturunu daha çizmiş bulunuyorum. Teorinin koyduğu esas şudur:

"Türk dilinde (vokaller) ek olmaz. Ek gibi görünen vokaller ana kök olan (V. + ğ) nin ek olması ve (ğ) nin okunmadan düşmesi demektir s. 28"

Şu halde kelimenin orijinal şekli Ankara ve Afyon taraflarında söylendiği gibi yani Doruktur.

Bu kelime bize tor veya dor denilen eski ve asil bir kavmi andırır. Alpin kelimesinin tam karşılığı olan türkçe Dorik kelimesi Ortaasya'dan kalkıp büyük dağ zincirlerini takip ederek yayılan kısmen Anadolu'yu da dolduran büyük bir Türk ulusunun adı idi.

Meşhur Trova "turova„ şehrini yapanlar onlardı. Yunanistan'da Mikenlerle anlaşamadıkları için İtalyan'ın cenubundaki Kalaberya ve Sicilya'ya göçmüşler, oradan da kendi isimlerini verdikleri Tir - hen denizinden Afrika'ya taşmışlardı. Afrikalı kahraman Târik bin Ziyad'ın nereden gelip nerede yerleştiğini; bu düpedüz araştırma daha derin ve daha keskin bir incelemeye lüzum kalmadan açıkça göstermekte ve tanıtmaktadır.

İşte bu izahlarla size bir kelimenin bir dereceye kadar tarihini yapmış bulunuyorum. Ve Böylece siz de kelime tarihinin beşer tarihine yardım etmek bakımından nekadar önemli ve lâzım olduğunu öğrenmiş bulunuyorsunuz.

İlerde insan isimlerinin tahlili ile beraber toponomi dediğimiz (arsıulusal imlâ ile Toponymie yazılmaktadır. Fakat bizim fonetiğimize uyduğu için ben toponomi şeklini üstün tutmak istedim.) Yer adlarının etimolojisini de yapacağımızdan fikirlerimizi o yolda çalışmağa alıştırmak için bu Târik adından faydalanarak bu mevzuu biraz daha uzatacağım.

***

Târik kelimesinde rik unsuru

Târik kelimesini ta ve rik olarak ikiye ayırabiliriz. Öğrendiğiniz kaideye göre tâ kelimesinin sonunda bir ğ veya o kategoriden bir konson bulunması şarttır. Çünkü zaten â harfinin üzerinde bir de uzatma işareti vardır. Şu halde ta kelimesi aslında: Tağ idi.

Tağ bütün Türk lehçelerinde bildiğimiz dağ yani cebel manasındadır. Figüre manada ise büyüklük, yükseklik, üs, kuvvet ve kudret ifade eder. Dağ gibi adam gürledi gitti. Arkasında dağ gibi hamisi var. Sözlerinde geçen dağ kelimesinin manaları gibi.

Rik ve orijinal şekli ile irik tamamile ve kuvvetle takarrür ve temerküz manası verir ki bunu ileriki derslerde ve ekler bahsinde öğreneceksiniz. Şimdi sade manasını öğrenerek mevzuu takip edelim.

Şu türk,e kelimelerde bu manayı sezebiliyoruz:

erklik	= kadim, eski, ezeli	(Büyük Türk lûgati)
ürek	= yapı, nizam, türe	(„ „ „)
örge	= yüksek yer, tepe	(„ „ „)
örge	= yıldız,Süreyya yıldızı	(„ „ „)
erk	= azadelik, iktidar,irade	(„ „ „)
erk	= hâkimiyet, kudret	(Divanü lûgat-it-Türk)
erk,erik	= hâkimiyet, iktidar	(„ „ „ „)
erk	= muhtariyet	(Uygur. Radlof)
erk	= nüfuz, saltanat,	(Divan, Türk dili, Derleme).

Fars dilinde:

Rek	= Damar, ırk	(Ferhengi şuurî)
Rek	= Gazap, tehevvür	(„ „)
Rik	= Baht, tali	

Arapça:

Erike	= taht, hükümdar sandalyesi. (Ahteri)
ırk	= ırk, damar
arîk	= asil, köklü.

Bu türkçe rik kelimesi arapça ve farsçaya geçtiği gibi Hind - Avrupa dillerine de geçmiştir. İrade, kuvvet, hâkimiyet, kudret, saltanat, nizam ve türe manalarını o dillerde de muhafaza ettiği gibi Tarik kelimesindeki rolü gibi sonuna

ekleştiği kelime anlamının manasını kuvvetlendirmekte, arttırmakta ve mükemmelleştirmektedir.

Rik kelimesini garp dillerinde de arıyalım:

Almanca Reich = zengin, hükûmet, devlet demektir.

Friedrich Kluge den:

Reich = Orta yukarı almanca riche, eski yukarı almanca rihhi, eski sakson riki, eski frizice rike, anglo-saksonca rice, gotça reïki. Efendilik, Germen diilince hüküm sürmek, kral. Bu kelime Got dilince reïks yani hükümdar, rïhhan = hükmetmek, zapta almak, kuvvetli olmak. Bu kelimeler eski Lâtince rex, règis'dir. Rejan = rajan yani kral indo cermence reg köküne varır. Bu reg kelimesi keltçeden alınmıştır. Reich, amt, eid geisel kelimeleri gibi. Almanca Reich çok eski zamanlarda fince rikasıan alınmıştır.

Tarihî zamanlarda İtalyanca ricco, Fransızcada riche. İngilizce rich olduğu gibi.

Holthausen in Etym. Wörterbuch der Englichen Sprache:

rich = zengin (eski ingilize rice. eski faransızcada riche < [çıkış] cermence riki, gotçaya reik < keltçe rix kral = lâtince rex) ingilizce to reing, frasızca regner kelimeleri de bu kökten olmadır.

Fransızcada:

A. Littré. Dictionnaire de la Langue Française

riche = Valonca. rig. provinc. ric = kuvvetli, mütemevvil, Ispagn. ve Portekizce rico, İtalyanca ricco.

Cermenceden gotça : riiks, eski yukarı Almanca: rihhi

modern Almanca: reich

İngilizce : rich

Burada kelime gotikçe reiks'e bağlanır. Lâtincenin kralı rex golvanın riksi ve sanskritçenin rejanı gibi. Kelimenin cermencedeki iptidaî manası kudretli ve kahraman ki bu mana fransızcada da ilk devirlerde muhafaza edilmiştir.

Bu kelime Cermence Frédéric ve Theodoric gibi isimlerin sonuna gelerek kelime mamasını kuvvetlendirir bir ek halini almıştır.

Meselâ: Frédé-ric pek halim demektir.

Kendisinde yüceliğin, büyüklüğün tekarrürü demek olan tarik kelimesindeki rik ile bu Almanca isimlerin sonundaki rik ve rixlerin arasındaki birliği şimdi nekadar vazıh olarak anlıyoruz.

Lâtincede:

A. Ernout et A. Meillet. Dictionnaire Etymologique de la Langue Latine

Rex, regis = rois = kral, Devlet işini yalnız başına idare eden.

Kral demek olan reg kelimesi İtalo-Celtique ve Hind-İrancada bulunan politika ve din dilindeki kelimelerdendir.

Bu kök ancak Hint dilinin Vedik şubesinde fiil biçiminde olarak raşti ve daha çok, fakat her halde, ikinci derecede tematik (kalıplaşmış) şekilde rejati kelimelerinde görülür ki ikisi de "o hüküm sürüyor„ demektir.

Eski İranca:

Alt İranische Wörterbuch. Christian Bartholomae:

Rayay = servet, haşmet.

Böylece Tarik kelimesile Türkçenin Hind-Avrupa dilleri arasındaki alâkaya ilk defa olarak dokunmuş bulunuyoruz. Türk dilinin kültür ana dili olduğunu bize tanıtacak buna benzer elemanlar sayılmıyacak kadar çoktur.

TÜRK DİLİ VE YAKIN ASYA DİLLERİ

Türk dili ile yakın Asyanın eski ve ölü dilleri arasında bir ölçüştürme yapacağız. Yakın Asya denilince; Anadolu, İran, Irak, Suriye ve Arap yarımadasını hatırlamak lâzımdır.

Yakın Asya en eski civilisation'un garp âlemine açılmış biricik kapısıdır. Orta Asyadan taşan medeniyet garba doğru en çok o kapıdan geçti. Önce Akdeniz kıyılarına yayıldı. Sonra derece derece ilerileyerek Avrupa ve Afrika içerlerine girdi. Yakın Asyayı en eski zamanlaadan başlıyarak dil bakımından üçe ayırmak lâzımdır.

1 — Irak (Mezopotamya) Sumer ve Akat dili.

2 — (Anadolu) Eti dili ve şubeleri.

3 — (Arap yarım adası) Samî dil şubeleri.

Sumer ve Akat dili: âlimler bu dilin Mezopotamyada hiç olmazsa 7000 yıl önceden başlıyarak tamam dört bin yıl bir kültür dili olarak konuşulduğunu söylerler. Her iki dil de önce tek heceli ve aglutinante idi. Biribirinden farklı değildi.

Çünkü hem Sumerliler hem Akatlılar şimalden, dağları ağaçlı ve kayalı yaylalardan gelmişlerdi. L. Woolley'e "göre etimolojide değil fakat gövdeleşmekte, teşekkül etmekte eski türkçe (Turanisch) ye benzeyen„ bir dil konuşurlardı. [1]

Bunların İran tarafındaki komşuları Elâmlıların da aşağı yokarı ayni dili konuştukları muhakkaktır. Yalnız Elâmlıların mühim bir parçası olan Anzanlılar ayrı bir lehçe ve ayrı bir yazı yaptılar.

Akatlılar da Anzanlılar gibi yapmışlardı. Sumer dilini morfolojisi bakımından üç devreye ayırabiliriz.

Saf ve temiz Sumerce devri. (Tufandan önceki asırlardan başlıyarak milâttan evvel üç bin yıla kadar) bu devirde Su-

[1] Vor 5000 jahren s. 13

merce temizdir. Tek heceli ve çok vokallidir. Evvelki derslerimin birinde anlattığım gibi Sint havzasındaki eski Mohanjodaro ile Sumercenin birliği ancak Sumercenin o devrine mahsustur.

Archiologuelar sonuna kadar saf Sumerce konuşulmuş olan mıntakayı da ayırırlar. Şimdiki adlariyle Cemdetnasır ve Fâra dedikleri bu mıntaka tamamile aşağı Sumerdedir.

2 — **Elâm ve Anzanlıların şimalden ve şarktan Samilerin cenuptan ve garptan Sumer hizmetine girerek kendi hususî lehçeleriyle ve yazılarile Sumer dili üzerinde tesir yapmaları devri.** Bu devir tamam bin yıl sürmüştür. Bu bin yıl içinde Sumer lehçesine bazı morfemler katarak ve bazılarını da kelime gövdesinden atarak dilin morfolojisi değiştirilmiştir. Bu devrin şairleri yazılarında eski, saf ve temiz Sumercenin hasretini yaşatırlar.

3 — **Babil devri lehçesi.** Bu devirde Sumerce artık samileşmiştir. Akat dili ise tamamile müstakil ve yabancı bir dildir.

Syncretisme:

Hamorabi siyasî bir varlık yaratabilmek için dini bir syncrétisme yapmış ve bu suretle birkaç dil kelimelerinden mürekkep kompoze ve yapma bir mabet ve kült dili vücude getirmiştir. Hamorabi zamanında güneş Tanrının adı nar-ut idi. Halbuki hem nar hem ut ayrı ayrı güneş ve ateş demektir. Suya ab-su veya suma diyorlardı. Kamer mabude ayrı ayrı her ikisi de kamer demek olan sin-ay diyorlardı. Dr. E. Huber der ki: (Ur kasdim) kaldelerin ur şehri, Babil eski kamer kültüne sahne olan eski ve kutlu bir merkez idi. Kamer mabut orada ay (ai) adını alıyordu. Sonraları samiler devrinde (Sin) adını aldı (E. Huber das Trank opfer s. 143)

Eski dillerin tetkikinde bu iki dilliliğin çok kıymeti vardır. Hamorabi zalim ve şiddetli olduğu için yaptığı bu yeni dil sağlamca yerleşti. Onun zamanında al tanrıya yalnız al diyemiyorlardı. Mutlaka ala-taal diyeceklerdi. "Horodot bize böyle ikiz "çift„ putlar ismi vermektedir ki bunlar taştan yontulmuş putlar olarak alla taal ve alitat isimleriyle çok eski zamanlardanberi itibar göregelmekte idiler. E. Huber das trank opfer s. 144„ Horodotun arap illerinde gördüğü bu putlar ve isimleri Sumerden göçüp gelmedir.

Sumercede ka kapı, esas her şeyin çıktığı yer demekti. ba ve bab da o manada idi. Fakat tekolarak söylemek memnu idi. Onun için ikisini bir arada ka-ba olarak söyliyorlardı. Arapçaya kâbe olarak geçen kelime budur.

Bu kaidenin zamanımıza kadar sürüp geldiğini görüyoruz. Şu kelimeler onlardandır:

sağ = salim
hastalık = sayrılık
akıllı = uslu
güçlü = kuvvetli
arlı = utlu
pis = murdar

gibi.

Eski Anadolu dilleri: (*Hittite*) *Etice:*

Etilerin dili henüz tamamile okunmuş değildir. Suppilliyuma ve Mursil yıllıkları gibi eserlerin okunabilmesi ile bu dil hakkında lengistik bakımından mütalealar yürümeğe başladı. Garp âlimleri bu dili Hittite ve protohitite diye ikiye ayırırlar.

Protohittitlerin muhtelif lehçelerine birden (asianique) demek isterler.

Protohittitlerin dili eski Sumerce gibi tek heceli ve çok vokalli idi. Etimoloji bakımından biribirinin ayniidiler. Sonradan bu dilde bir bitişkenlik başladı.Ayni cinsten tek heceler biribiriyle kaynaşarak redoublé edilmiş manalar çıkarılıyor. Ve ayni cinsten olmıyan hecelerin bitişmesi harflerin aşınmasına ve flexiona meydan veriyordu.

Azyanik diller:

Asianique kelimesi ayni zamanda Anadolu halkının müşterek adıdır.

Contenau der ki:

Azyanik terimi ve mefhumu yeni şeyler değildir. Evvelce Etienne de Byzance kullandığı gibi son zamanlarda Cuny, autran, speiser de onu çokça kullandılar[1].

"Evet! Bu kelime hele manası kat'i olmak şartile yerinde bir lûgattir. Çünkü bütün Asya halkına asiatique ve eski Buhara ve Semerkant Sultanlığı halkına asiates adı verilir.

[1] La civilisation des Hittites et des Mitannienes s. 44

Burada asianique ile garbî Asyanın Sami ve belki de hattâ Hind-Avrupa ırkından olmıyan halkı kastediler. Bu halktır ki Rus arkeoloğu Marr onlara japhétites adını vermektedir.„ (Contenau ayni kitap) Contenau bütün eski Garbî Asya dillerini bu familyaya sokarak sırasile tarif eder. Asianique dil familyası şunlardır:

A) Vannique = 1828 de sehulz'un araştırması onu Van gölü mıntakasında Urarto Kırallığının VIII-IX uncu arsırlarında bazı yazılarını kopye etmeğe muvaffak kıldı. Bu yazılar çivi yazısı ile yazılmış başka eserlerle ayni karakterde idiler. Fakat Samice değildir.

B) Sumerce = bu dil Samice değildi. Bitişken idi.

C) Elam = 1900 da Morgan; sus hafriyatına başladı. Ve üç tip tablet ile karşılaştı. Bunlardan birincileri Akatça yazılı idi. İkincileri çok eski protoélamites idiler. Henüz okunamadılar. Üçüncüleri de anzanite dille yazılı idiler. Fakat her üçü de bitişken tipte idiler.

Ç) Kassit = Çok şimalde Zagrosta yaşıyan Kasuların dilinden ancak birkaç kelime bulunmuştur. Onlar da ayni tiptedirler.

Not: Kasuların dilinde aş güneş demektir. Bugünkü Türkçemizdeki güneşin son eş unsuru bazı Türk lehçelerinde aş halindedir. Kazan ve Çagatay lehçesindeki (koyaş) ta [1] olduğu gibi. birçok yer adlarında bu aş kelimesini buluruz. Meselâ: Maraş, Uiaş, Ayaş, Kayaş, Kaş, Koraş ve başkaları. Bu aş'lı yer adlarına en çok kasların oturduğu yerlerde tesadüf ediyoruz.

Arap kabîlelerinden Kureyş kabîlesinin adı da Anadoluda çok tesadüf edilen Koraş yer adının arap kaidesine uydurularak ismitasgir haline sokulmuş şeklidir.

D) Hurri = Bunlar Hititlerle beraber Anadoluda, Asuryada yukarı Süriye ve Kanan illerinde yaşadılar. Bunlar ve Anadolunun Lycien, Lydien, Carien ve sair yarımadada mücerret kalmış kavimleri Kafkas ve Sami kelimeler muhafaza etmekle beraber Bitişken tipi muhafaza etmektedirler.

***

Sami diller = (Sumerceden sonra Akatça ve nihayet Babil dili eski tek heceli ve çok vokalli dili tamamiyle değiştirmiş

[1] Büyük Türk Lûgati

idi. Âramiler, Hebrolar, Nabat kavmi çölün vahalarındaki sade hayatın içinde çok, yüksek çok zengin bir kültürün dili olan Sumerceyi aslından tamamiyle ayıran kaidelere tâbi tuttular. Tek hecalı kelimeleri necitte sülasiye çevirmek için fazla unsurlarla beslediler. Saba merkezine giden tek hecalı fakat bitişken kelimelerin içinden mücerretler çıkarmak için bir cemi münkesir kaidesi çıkardılar. Sumerceden Arapçaya kadar olan bu istihale sırasile şöyle olmuştur: Sumer, Akat, Babil, Kalde, İbrani, Arami, Nabt, Arap.

Bu arada Huri, Hittit, ve Kas dilleri de bu istihalenin morfolojisinde büyük ve önemli roller almıştır.

Garp âlimlerine göre Anadolu dilleri

Bu muhtasar izah ile asianique dillerde şu hususiyetleri tanımış oluyoruz. Önce tek heceli kelimeleri sonra tek heceli köklerden bitişerek uzamış büyümüş kelimeleri haiz lisanlar. Bunlar esasta birleşiyorlardı. Aralarındaki fark ancak lehçe farkı idi.

Burada şurasını dikkatinize koymak isterim: Bütün bu Anadolu halkı bir ırktan ve yalnız Türkçe konuşmuş olduğu halde garp âlimleri onları devirlere ve devirlerin ayırdığı lehçelere göre biribirinden ayırmak gayretini güderler. Meselâ: Contenauya göre eski Anadolu halkını ikiye ayırmak lâzımdır.

1. — (Autochthone) lar: Bunlar çok eski göçmenlerdir. Protohitit yani asianique adını alırlar.

2. — Luviler: Hind-Avrupa ırkındandılar.

3. — Nesitler: Hind-Avrupa ırkındandırlar[1].

Nezitler Anadoluyu sonradan işgal eden muahhar Hititlerdir. İdare merkezleri Nezi de idi.

***

[1] Contenau s. 35

SUMERCE VE GÜNEŞ-DİL TEORİSİ

Ana kök

Bu derste biz yalnız Sumerceden bahsedeceğiz. Sumercenin eski bir Türk lehçesi olduğunda asla şüphe etmemelidir.

En eski dilin nasıl gövdelendiğini anlamak için; mitolojiye başvurmak zaruridir. Çünkü o devirde her şey Allah mefhumu ile sımsıkıya bağlı idi. İlk kelime kökleri tabiat güçlerine karşı insanların bilmeyerek ve fizyolojik bir hareketle çıkardıkları ses parçalarından başlar. Bu ses bir müddet ardıardına tekrarlanır ve sonra birleşmeğe başlar.

Güneş dil teorisi bize bu ilk ses parçasının (a) olduğunu ve a a a gibi tekrarlandığını söyler. a lar tekrarlandıkça sıklaşır, sıklaştıkça bitişir ve nihayet birleşir. İki (a) birleşmesinden çıkan ilk söz unsuru (. — ğ) olmuştur [1].

Çok eski Türk diline bakarak daha henüz yedi bin yıllık olan Sumercede bile bu (a) ve (a a) yı bulabiliyoruz.

Deimel'in Glossor'indan çıkardığımız şu kelimeler bizi aydınlatmak için kâfi unsurlardır:

A — A = Su, rutubet, çiğ

A — A = Bu; A harfinin yazı değişiminden doğmuş bir şekil değildir. Aksine olarak â veyahut a — a okumak lâzımdır. Deimel aha, ahva ve akva'nın bu olduğnu ve su ifade ettiğini ve değişmiş başka şekilleri ile de yağmur zamanı, soğuk, dinlenme, tohum, ışık, aydınlık ve temiz manaları verdiğini söyler [2].

â — şekli ile el, kol, gündelik (rızk, gıda olmak gerek) tir.

a — a = sudur.

a — a = ab da olur. O zaman, baba, efendi ve reis demektir.

a — a = Manası henüz anlaşılmamıştır. Böyle olmakla be-

[1] Etimoloji, Morfoloji, Fonetik ve Semantik bakımından Türk Dili s. 10.

[2] W. "Strumfels,, in ortsnmen ve Albert Dauzat'ın Les nomes de lieux adlı kitaplarında (a a)nın Avrupa'da birçok has isimlerde (su) anlamında yaşadığı gösterimektedir.

raber; güneşin karısı olan denizin adıdır. O kadın ki güneş akşamları onun yanına gider.

ag = (na, ki, m, d) ile yapmak, istemek, idare etmek manasını verir.

abgal = Âlim, ilim adamı hünerver demektir.

Friedrich Delitzsch de aşağı yukarı buna yakın şeyler zapteder. Bu suretle A — A kelimesinin gerek sade olarak gerek â ve ya ag ve ab biçimlerinde olarak su, zaman, haraket, hararet, ışık, aydınlık, kuvvet, gıda, hayat, esas, sahip, efendi. Güneşin karısı ve nihayet güneşin kendisi manalarına kullanıldığını öğrenmiş oluyoruz.

Size Sumerceden daha birçok kelimeler bularak bu A—A nın yukarda saydığım manaları arttırılabilir, fakat bu ilk derslerin böylece geniş tetkiklere tahammülü yoktur.

A — A = ağ kelimesini Güneş-Dil teorisi bütün bu manaları da şamil olmak üzere insanlar tarafından güneşe verilen ad ve binaenaleyh insan ağzından çıkmış ilk manalı kelime olarak kabul eder. Teorinin bu bahsi aydınlatan satırlarını aşağıya geçiriyorum :

[İlk insanların her şeyin üstünde tanıdığı ve her şeyin üstünde tuttuğu ilk obje, güneş olmuştur; güneş onlar için herşey idi. Güneşi tetkik ede ede onun vasıflarından ve hareketlerinden, maddî ve sonra ruhî, fikrî mefhumlara intikale başladılar. Ondan aldıkları başlıca mefhumlar şunlardır:

1. — Güneşin kendisi; esas, sahip, Allah, efendi, yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret;
2. — Güneşin saçtığı ışık, aydınlık, parlaklık ;
3. — Güneşin verdiği sıcaklık, ateş;
4. — Hareket, imtidat, zaman, mesafe, yer, kara, toprak, gıda, hayat, büyüme, çoğalma;
5. — Renk, su ;
6. — Ses, söz.

İlk insalar, bütün bu maddî ve fikrî varlıkları, güneşe verdikleri isimle biribirine anlatırlardı.

Türk dilinin kökü olan bu isim : a (ağ) olmuştur.

Türk dilinde orijinal kök, vokale, konson gelerek teşekkül etmiştir. Bunu şu kısa formülle gösterelim: (V. + K.)

Türk dilinde mana ifade eden iik vokal "a„ dır; ilk konson "ğ„ dir; "ğ„ , "a„ ya "a„ lar gelmesile doğmuştur:

a, aa, aaa... = ağ = a + ğ = . + ğ = ğ

Denilebilir ki, dilin bütün kökleri, bu ilk ağ köküne, insanların boğaz ve ağız cihazı tekâmül ettikçe söylemeğe muktedir oldukları konsonların ve vokallerin ilâvesile, teşekkül etmiştir:

ağay, ağay, ağak, ağah... gibi.

Bu kompoze sözlerin, yavaş yavaş başlarındaki asıl kök (ağ), kendinden sonra gelen süfiks ile kaynaşarak:

ay, ag, ak, ah...

olmuştur.

Bu suretle ilk konuşma devrinin ilk konsonları, (ğ) ve bunun inkılâp ettiği (y), (g), (k), (h) olmuştur.

Türkler ilk tanıdıkları ve taptıkları güneşe ve yukarda söylediğimiz gibi ondan çıkardıkları maddî ve manevî bütün mefhumlara (ağ) dan başlıyarak (ay), (ag), (ak), (ah) demişlerdir. Yani esasa (güneşe) verdikleri ismi, maddî ve manevî mefhumlara da vermişlerdir.

İnsanlar, biribirlerine güneşi göstermek veya anlatmak için:

ağ, ay, ag, ak, ah

dedikleri gibi, meselâ parlaklığı, meselâ ateşi, meselâ suyu, toprağı, meselâ büyüklüğü . . ve s. yi anlatmak için dahi ayni sözleri kullanmışlardır.

Her obje ve her düşünüş için, o objelerin ve o düşünüşlerin aralarındaki farkları gösterecek farklı sözleri tespit için insanlar, binlerce sene çalışmışlardır; bir dereceye kadar da muvaffak olmuşlardır.

İlk insanlar, aralarında türlü jestler yaparak anlaşmak devrinden, gayet basit ve mahdut birkaç manalı söze jestlerini katarak anlaşma devrine geçmiş oluyorlar.]

Bazı has isimlerde (A.A)

(Charles F. Jean) in zaptettiği has isimler arasında (A. A. -ni) ve (A.A.-ti) gibi başında a-a dan olma kelimeler bulunan adlara tesadüf ediyoruz. Bunlar hiç şüphe yok ki zamanla şu aşağıdaki morfolojiye geçmişlerdir.

Ayni has isimlerden : (agu), (agua), (aguduni), (ağurı), (ağına) [1] ve nihayet bütün dillerde ateş ve güneş tanrısı demek olan agni...

[1] Contribution a L'histoire de la civilisation dans la basse Mesopotamie s 75.

Charles'ın zaptettiği aşağdaki adlar da bize (ağ, ay, ag, ak, ah) birliğini gösterebilir.

2 — (ah - abari), (ahu - udni), (ahuni)
2 — (akal), (akalla), (aki-a)
4 — (a - ig - i - şar)

Sumercede bu A - A nın başka şekilleri de vardır: e - A

Meselâ : e - - A — bani
e — A — taşati
e — A — bamanu
e — A — lubi gibi.

e — A Sumercede suların, zekâ ve ferasetin, okuma, yazma san'atinin elişi hünerinin, şefkat ve merhametin Allahıdır. Sonraları Erek şehri bu yüce adı kendi hususi ve hâmi mabudu olan ay tanrıya da vermişti.

(u - ar), (ug - gal), (ıg - ba), (iği - gan), (iği - turtur), (ik - ku - gara), (ik - şu - buu) gibi h, k, g, y, ğ nin bütün vokallerle harekelenmiş olan çeşitleri de vardır. Bunların manalarını ileride tahlile başladığımız zaman öğrenmiş olacağız. Bugünkü maksadımız Sumerce ile türkçenin akrabalığını ispat eden zemini bulup üzerinde çalışmaktadır.

Görüyoruz ki Sumercede de tabiat kuvvetlerine verilen ilk isimlerin ilk unsuru (A - A) yani ğ ve sonra boğaz ve ağız cihazı düzeldikçe y, g, k ve nihayet h olarak taayyün etmiş bulunuyor.

Mitolojinin yardımı ve k unsuru:

En eski dilin nasıl gövdelendiğini anlatan yol en kestirme olarak mitolojiden geçer. Eski théogonie ve cosmogonie de bize çok yardım edebilir. Çünkü ilk insanlar; ilk defa tabiat kuvvetlerine tapmışlar ve ilk defa onları isimlendirmişlerdi. Bu isimlerin birer ses parçasından ibaret olması gayet tabiîdir. Milâttan hattâ iki bin yıl önceki metinlerde bile o fonemlere tesadüf edebiliyoruz. Sumercede (akkada-aa) Akatlı (Harrana-a-a) haranlı (Larsam-aa) larsalı demek idi[1].

Bu kelimelerdeki a - a ların nispet, ilişik bağlılık anlamları verdikleri, kelime anlamını isimlendirip tamamladıkları meydandadır. Biz bunları ağ + ağ şeklinde kabul ediyoruz ki rollerinin ne olduğunu biliyorsunuz.

[1] Contribution s. 18.

Bir Sumer teogonisinden başka bir felsefe olmıyan Mısır teogonisinde "her şeyin mastarı, evveli, çıktığı yer (ka) idi. [Moret'nin anlattığına göre bu esrarlı esas bazan bütün allahların da menşei oluyordu.] Sen! Bütün tanrıların ka'sısın. Sen onları idare eder, onlara hükmedersin. Onları diriltirsin. Sen.. bu haşmetli tanrısın. Sen bütün tanrıların arasında en kudretlisin.„

Fakat her mevcudun da bir ka'sı vardır. İnsan yeryüzünde yaşadıkça onun ka'sı ezeliyet âlemindedir. Ölünce insan ka'sına kavuşur ve bozulmaz olur. Ka öyle tanrıdır ki fâni varlıkla irtibatı bulunan ezelî bir varlıktır[1].

Denis Saurat'nın tarif ettiği bu ka bizim (ğ) den başkası değildir. Âlemin yaradılışından önce; henüz; tabiat unsurları ve kuvvetleri ayrılmamış iken henüz umumî bir karışıklık içinde isimlenecek bir şey tayin edilemezken sade bir varlık vardı: Heyulâ. Bu heyulânın adına eskiler khaos diyorlardı. Kaos veya (kao) her şeyin iptidası idi. Ne oldu ise ondan oldu ve ondan çıktı. Bu da şüphe yok ki bu ka'dan başkası değildi. Denis Saurat'nın bu ka şekli bugünkü kültürün imlâsına göre yazılmış olan şeklidir. Sumerce; Akatlılar ve hele Babilliler elinde morfolojisini değiştirmeğe mahkûm edildiği zaman yavaş yavaş vokallerini kaybetmeğe başladı. O zaman bu kelimenin sade bir konson olarak ve k biçiminde yazılmış olduğuna şüphe yoktur. Çünkü daha sonra olan Kuranda da bu kelime ك yani k olarak yazılmakta ve kaf okunmaktadır.

Neticeye varmadan evvel Denis Saurat'yı biraz daha okuyalım: "Fakat insanın bir de ruhu (âme) vardır. O da: Ba dır. Bir espirisi vardır. O da Akh tır. Bir kuvveti vardır oda: Sekhemdir. Ayni kitap ayni sahife„.

Bizi burada en çok alâkalandıran kelimeler ab ile akhtır.

Şimdi anlıyoruz ki en eski zamanlarda insanlar bir k bir h bir kh ve bir B varlığına inanıyorlardı. Bunlar her şey ve her şeyin aslı idi. Maddenin cevheri ruhu ve canı idi. Burada Güneş - Dil teorisinin

ğ, y, g, k, h

v

n, m, p, b, f

unsurlarını bir kıymette tutmakla tarihe ve fizyolojiye ne-

[1] Denis Saurat Histoire des Religiones s. 70.

kadar uygun bir hakikata dokunmuş olduğunu işaret etmek isterim.

Sumer dilinde de Ka ile Ba biribirinden ayrılmazdı.

Meselâ önceleri Babilin adı Ka-dingir-ra idi.
sonraları Bab-ilu oldu.

Bu iki ismin unsurları tamamile türkçedir. Ka Sumercede evvel, esas, her şeyin cevheri menşei olduğu gibi ameli hayat dilinde de bizim bildiğimiz ve kullandığımız manada kapı demek idi. [1]

Dingir yine bizim bildiğimiz ve kullandığımız manada tanrı ve tıngrı idi. Her iki kelime Sumercede tanrının kapısı yani varlığın menşei demek olurdu. Keldanilerin baş papazı Margraf addai scher der ki... "Onlar düzlüğe indikleri zaman güneşin ilk doğuşunu görebilmek için büyük bir kapı yaptılar. Doğan güneşi bu kapının içinden seyrederler ve ona tapınırlardı.„ Şu halde Ka ayni zamanda güneşin kendisi idi. Ba da o idi. (. + b) her şeydir. O da asıl ve esastır. Evveldir. Her şeyin menşeidir.

Şu Sumerce kelimeler bize Ba'nın kıymetini ifade edebilir:

Barna = Barınacak yer melce
Barun = Kudret
Bar = Mahsul, umum, kâffe, zaman, hal
Baran = Kuvvet, kudret
Bar = Yükselmek, parlamak, ışık, ziya
Bal = Fekondasyon müekkeli, ilk baba, zürriyet yapan.

Görülüyor ki Ba da Ka'nın aynıdır. Biz de baba arap dilinde eb bu ana kökün değişmiş şekillerinden başka bir şey değildir. Nitekim asıl Sumercesi de ab idi. İlerde göreceğimiz gibi Sumer kaidelerinden biri de redoublementdir. Mana kıymetini arttırmak için kelimeyi iki defa tekrarlamak demek olan bu kaideye göre ab iki defa tekrarlanınca ab+ab= abab ve sonraları bab veya aba ve nihayet bazı lehçelere göre Ba ve sade B şekline istihale etmiştir. Nitekin Etiler bu kelimeyi abu biçiminde kullanmışlardı. Cavignac, suppililluma yıllığında bu kelimeyi abu şeklinde deşifre etmiştir.

İlu kelimesine gelince bu da bizim ulug kelimesinden başkası değildir. Bütün Sumer glosarları bunu divinité adı alarak kaydederler. Şu halde Babilu ve şimdiki telâffuzu ile babil eski kadingiradan başkası değildir.

[1] Deimel. Glossar.

Bu Ka, Ba kelimeleri eskilerin ağzında daima biribirine karışır. Biribirinden ayırdedilmezdi. Meselâ arapların kâbe kelimeleri ile Baka kelimeleri bunun en canlı ifadesidir. Kâbede kutlu bir kaya vardır. Orada hem cismanî hem ruhanî ezellik tasavvur edilir. O her şeydir. Eski Anadolu mitolojisinde de kayaların üzerinde oturan ve âlemin hayatını veren bir tanrı tasavvur edilirdi ki onun da adı ku be la idi... bazen ku baba da dediler. Fakat Etrüskler onu ku be la diye anarlardı. Nitekim İtalyaya götürdükten sonra da Kubela olarak andılar.

Baka ölmezlik demektir. Türkçemizde abaka olarak kullanıldı. Abaka baba ve menşe, asıl ve ezeldir.

Bizim şimdi (.+ğ) dediğimiz ilk manalı sözün ve bütün dil de ana kökün izahını yaparken bu tafsilâta lüzum vardı. Şimdi bunun k, ɜ, g, h, kh ile nasıl ilgilenmiş olduğunn da öğrenmiş bulunuyoruz.

Şimdi, eski bir Türk lehçesi olan Sumerce ile bugünkü yaşıyan türkçe arasındaki birliği gösterecek misaller bulmağa başlıyabiliriz. Tabiî bu misaller önce bugünkü halk dilimizden alınacak sonra da tedricen başka türk lehçelerinden yardımlanılacaktır. Yaklaştırmağı yaparken herhangi bir etimoloji kaidesine baş vurmıyacağız. Düpedüz, açık ve morfolojileri biribirinden uzaklaşmamış kelimeleri tercih edeceğiz:

Sumerce nasıl okundu:

Anlıyorum ki bu Sumerceyi nasıl ve kim okumuş sualini sormak istiyorsunuz. Evet: Bu size izah edilmesi lâzımgelen mühim bir şeydir. Mütehassıs profesörleriniz size bunu daha geniş bir mevzu olarak öğretirler. Öyle olmakla beraber ben de size muhtasar da olsa bir dereceye kadar izah etmeliyim.

Yarım asır önceki âlimler eski Kalde dili ve yazısı diye bir şey biliyorlardı. Fakat bunu kimse okuyamıyordu. Çünkü Sumer dili ölü dillerdendi. Onun Çivi yazısı da kendisi ile beraber ölmüştü. Fakat henüz yaşıyan bir Asurca ve bir eski Med dili vardı. Onlar da Çivi yazısı kullanmış oldukları için Meselâ asur abidelerinden ve Medyalı Sirus'un kitabelerinden Çivi harflerinin kıymetini tayin etmek kabil oluyordu.

Böylece Cuneiforme denilen yazılar harflerine teker teker kıymet vermek ve böylece de Sumer eserlerini okuyup ölmüş Sumer dilini ilim âlemi için diriltmek kabil oldu.

Deşifreman her tablet üzerinde ayrı ayrı yapılmış ve tercümeler derhal zaptedilmiş olduğu için bazı Sumerce kelimelere her âlimin verdiği mana her zaman bir değildir. Buna; o devir dilinde bir kaç manayı bir tek kelime ile bazen de bir tek manayı nüans farkı gözeterek birçok kelimeler ile anlattıklarını hesaba katmak lâzım. Bundan maksadım size vereceğim misallerin istisnasız olarak hepsinin her kitapta veya her metinde ayni manada olamıyacağını anlatmaktır. Böyle olmakla beraber bu fark yüzde dört, beşi geçemez.

Şimdi biz de Sumerce ile Türkçenin kısa bir karşılaştırmasını yapalım:

Sumerce		**Türkçe**
ad (adda)	ata, baba	ata
al	alan, açıklık	alan, al
ile	ip, ilmek	ilmek
ilu	ulumak	uluma
kaş	kaşanmak	kaşan
izi	sıcak	ısı, ısığ
e	ev	ev
edingir	mabed	tanrı evi
kıya	sahil	kıyı
egi	prenses	ece
eş	eşmek, kazmak	eşmek, eşemek
ku	koymak	
ku	gümüş	kuyum.
gişku	şişman adam	şişko
dim	dik duran	dim dik
du	çocuk	doğum
de	demek	demek
duru	duran	durmak
kuşu	hayvan	koşu, koşmak
sağ	yemin	sağlamak
sig	dolu	sıg, sıgmak
gul	gülmek	gülmek
guleş	gülen adam	güleş, gülenç

Sumercede, şimdi yaşamakta olan Türk lehçelerinden Yakut dilinde olduğu gibi s harfi bizim y harfimizin yerinde kullanılmıştır.

Meselâ :

Sumerce		Türkçe
sir	ışık, nur	yir, yaruk
sir	teganni	yirlamak, cırlamak
sar	yazı, yarmak	yar ve r nin z değişimi ile yazı
dupsar [1]	toprak yazısı	

Şu kelimeler de morfolojisini kaybetmemiştir.

Smerce		Türkçe
ara (ir)	yürümek, yol almak	aralaşmak
ara	geçid, yol	irilmek
bur	delik	burgu
bal	balta	balta
bar	parlamak	parlamak
tag	vasıl olmak, değmek	dek, değin
udun	furun	otun
us	akıl	us
ib	ip	ip
it	el, kudret, iş, amel	idi tanrı
ulam	oğlam	
alım	kuvvetli, yüksek	alımlı
tukul	dost	tohul
ta - ku	denberi	taki
tam	gün, şafak	tan(eski Kalde dili)
sag us	doğru düşünce durendiş	sağuş, sağışlı
sag uş	daimî, metin,sabit, baki, ebedî	sağ, sağışlı
ulu, ul	muhteşem, parlak, kuvvetli, gök, parlak, yüksek kudretli	ulu, ulug

[1] Dubsardaki dup bizim dilimizdeki toprak kelimesinin kendisidir. Sumerlilerin ilk yazı kâğıdı toprakıan dökülmüş tabletler idi. Yumuşak iken üzerlerine yazarlar ve sonra onları fırında pişirerek yazılarını tesbit ederlerdi. Böylece toprak levhalar üzerine yazmanın adına Dubsar diyorlardı. Bugünkü dilimizde toprak tümseği manasına gelen tump ve tup ile tepe kelimeleri bu köktendirler.

Başka türk lehçelerinde karşılığı ve eşi bulunan Sumerce kelimelerden bir kaç misal:

Sumerce

usu	doğru söyliyen, kehanet
uzu	mucize, vücud, âza
ulu	mühteşem, kuvvetli, yüksek

Bu üç kelimenin başka türk lehçelerinde karşılıkları şunlardır:

uzug	müteyakkız	B. T. Lûgati
uzut	şeytan	İdrak Haşiyesi
özut	doğru söyliyen	
ulu	azim	Kamus Tercümesi
ulu	celil	Rad. Teleüt, Altay, Şor
ulu	şerif	Kitabul lûgatül arabiyyilâtturkiye.
uluca	âmir	Rad. Garp Türkçesi

***

Sumerce

uk - kin cemiyet, toplantı, halk

Türk Lehçelerinde

ugis	halk	Orhon Metinleri
oguş okuş	bereket	Kamus Tercümesi
okuş	aile	Uygur Metinleri
uğuş	akraba	Orhon „
uğuş	feyz	Kamus Tercümesi
uğuş	aşiret	Divanı - lûgat - it - türk

***

Sumerce

Banda himayeye muhtaç, zaif, küçük

Türkçe

Bandımak ibtilâ, düşkünlük

MUHTELİF DİLLERDE ATA KELİMESİ

Genel bilgimiz arttığı için artık analiz tecrübeleri yapabiliriz. Bunun için de insan şuurunun ilk insana vermiş olması lâzımgelen ilk kelimeden başlıyalım: Ata

Ata modern Türkçede olduğu gibi eski ve yeni Türk lehçelerinin hepsinde büyük baba, cet ve eski tabirle ceddialâ demektir.

Atalar sözü dediğimiz vakit bizden evvel yaşamış büyük babalarımızın; ölmezliğe ermiş seçkin ve manalı sözlerini kastetmiş oluruz. Ata sözü sade ve ilkel anlamda bir généalogie zincirinin yukarıya doğru herhangi bir halkası demektir. Fakat manevî anlamda doğrudan doğruya büyüklük, ululuk, sahiplik ifade eder. Bu bakımdan ata: O adamdır ki manevî çocukları onun büyük varlığından, hayır işlerliğinden en büyük ölçüde faydalanmış olsun.

Eski Elam-Sumer devrinde Atapaksu bu degrede bir millet babası idi. Elam (Alam)lılar buna hak kazanmış büyüklerini atalığa yücelttiler.

Meselâ: Elamın ayrılmış kısımlarını birleştiren, bütün Sumer memleketini de katarak o devrin en büyük ve en haşmetli Türk yurdunu kuran Kuturmabuğ yalnız bir federasyon başkanı idi. Fakat millet onu ata tanımıştı. Babası Kuturnahonte de o unvanı taşıyordu. Bunlar Elamo-Mezopotamie'nin gerçekten büyükleri idi.

Sumercede olduğu gibi Elam dilince de adda veya atta bütün bu anlamları veriyordu.

Hititçede de ayni manayı verir. Delaporte'ın Textes Hittites'inde:

atta = baba

attas dingir mes = tanrı baba, ezelî baba, tanrılaşmış ecdat kelimelerini buluyoruz.

Eski Türk kültürünün yayıldığı yerin hepsinde de atta ve ata kelimesine tesadüf edebiliyoruz. Almancadaki "vater„ kelimesinin bu atta'dan geldiğini geçen derslerden birinde anlatmıştım. Analize başlamadan önce muhtelif dillerde tanıdığımız ata kelimelerini sırasiyle yazalım:

Yeni Türkçede = ata = (Çağ.) ana, baba, ihtiyar, şayanı hürmet [mecazen] (Büyük Türk Lûgatı)
ata = (Garp) peder, büyük baba, dede, cet (Büyük Türk lûgati)
ata = âlim, emir [Mecmua, Türk dili]
atay = (Kaz.) baba, peder (Büyük Türk lûgati]
atay = marufiyet (Radlof I. "kaz.„)
atav = (Kaz.) ada, cezire (Büyük Türk lûgati)
atav = Şöhret (Radlof I. "Kaz.„)
atağ = (Çağ.) adak, nezr, vaat, aht (Büyük Türk lûgatı)
atağ = Vasi, nam, vekil [Orhun, Kamusu Türkî, Lehçei Osmanı, Radlof I.]

Kluge : Etimolojik lûgatinde Almanca "vater„ kelimesinin şu istihaleleri geçirdiğini söyler:

Vater = eski yukarı Almanca "Fater„
eski Saks dilinde "Fadar„
eski Friz dilince "Feder„
eski Anglo-saksonca "Faeder„
eski Nordca "Fadır„
Gotça bir defa "Fadar„ fakat danima "*atta*„
İndo-Germence "Pater„
Bunlar eski Irlanda dilince "*athir*„ Lâtince "Pater„ kelimeleriyle akraba ve ayni manadadırlar.

Walde = Lateinisches Etymologisches Wörterbuch'unda:
Lâtince "Pater„ kelimesini tahlil ederken:
Atavus = en eski babanın babası veya en eski ananın anası
Adneptis = en eski torunun torunu (erkek)

Adneptis = en eski torunun torunu (kız)
Bu kelimelerin hepsinde ana kelime (at, ad) olduğu için atta ile alâkaları muhakkak olan atos'tan geldiğini kabul eder.

Hind-Avrupa dillerinden bir kelimenin etimolojisinin eski Irlanda, Keltçe ve Bretancaya varıp dayandığını gördünüz mü onun bir eski türkçeye ait olacağında asla tereddüt etmeyiniz.

İşte yukarda geçen kelimeler bunun hem kuvvetli misalieri hem sağlam tanıklarıdır.

Meselâ "atir„ kelimesi yakut türkçesinde: Büyüklüğe, kuvvete, sağlamlığa, hâkimiyete, sahip ve malik olan demektir. Pekarski s. 201.

Yine Pekarskiye göre:
Bu kelime atgir, askir ve aygır olarak ta kullanılır.
Atır = aygır at
Atır = bir aygıra tâbi olan at sürüsü.

Ata kelimesinin Güneş - Dil teorisine göre analizi

Bu manaların hepsinde de sahiplik, büyüklük, başlık, babalık görmekteyiz. Şu halde kelimenin önce bugünkü türkçeden başlıyarak analizini yapalım:

Ata:

(1) (2) (3)
ağ + at + ağ

1) ağ = ana köktür. Güneşi ve güneşin bütün vasıflarını gösterir.
2) at = kök olarak sahiplik ifade eder. O takdirde ana kök anlamını üzerine alır ve affiks olarak ona yapışır.

Şu halde ağat = kuvvet, kudret sahibi, evvel, esas demektir.

Zamanla ana kök düştüğü için "at„ ana kökün bütün kıymetlerini ve manalarını ifade etmek şartile bir kök kelime olarak kalır.

Bu hali ile "at„ yalnız, büyüklük, üs, evvel, menşe demektir. Bir süje veya objede görünmesi lâzımdır. İşte (. + ğ) eki o rolü oynamaktadır. Binaenaleyh (ağ + at + ağ) yani "atağ„ bu anlamların bir şahısta veya bir mefhumda te-

celli etmesi demektir. Bu suretle "ata„ nın hem maddî hem manevî manasını elde etmiş oluyoruz.

Sumerce, Elamca ve Etice "atta„ ya gelince: Bugünkü "ata„ ya bakarak bir fazlası vardır. Bu fazla "t„ unsurunun kelime morfolojisindeki manasını öğrenmiş bulunuyorsunuz.

Ayni cinsten iki konson yanyana gelirse bunlardan biri (. + ğ) ifade ederdi. Şu halde "atta„ hakikatte şudur:

(ağ + at + ağ)

ve bugünkü ata:

(ağ + at + ağ) dan farksızdır.

Görünüşte morfoloji bakımından farklı gibi olan kelimelerin analiz neticesi bir ve ayni olduğu nasıl meydana çıkıyorsa Semantik bakımından farklı gördüğümüz birçok kelimelerin de künhüne nüfuz ettikçe tamamile biribirinin ayni olduğu öğrenilir. Meselâ arap dilinde nezir denilen adak kelimesinin bu "ata„ ile çok yakın bir ilgisi olduğu gibi.

Türkçe "Adak„ ve arapça "Ata„ kelimeleri:

Hattâ daha ileri vararak arapça verilmiş ve ihsan manasına gelen "atâ„ ile bizim "ata„ nın ayrı olmadığını söyliyeceğim.

Evvelki derslerde "at, ut, uta„ kelimelerinin Sumer lehçesinde güneş, Allah, sahip ve ateş manalarında olduğunu öğrenmiştiniz.

Hilaire de Barenton "L'origine des Langues des Religions et des Peuples„ ünde "a. at, ad„ kelimelerine aşağdaki manaları vermektedir:

Ana, baba, hararet, rahim, vücut, keskinlik (kılıç)

Şimdi bizde de "ut„ ve "ot„ manaları bu manaların bazılarını muhafaza etmektedir.

Eski insanlar mukadderatın tanrı adı ile ilgili olduğunu sandıkları için daima onu andıkları gibi fazla anılmağa vesile olur diye en aziz şeylerine, hele çocuklarına Divinité ifade eden adlar takarlardı. Ve başlıyacakları her iş için bir adak adarlardı. Şimdi "ata, adak„ ve arapça "ata„ kelimelerini altalta olarak analiz edelim:

Türkçe = ata = ağ + at + ağ
„ adak = ağ + ad + ak
Arapça = ata' = ağ + at + a' [1]

Aradaki fark yalnız sondadır. Arapça "ata'„ kelimesinin sonundaki "a„ ya bir (ğ) konmalı mıdır konmamalı mıdır? Konmak lâzım geldiğini "a„ dan sonra gelen hemze kuvvetle işaret eder.

Ata adını çocuğu durmayanlar korlar. Yani şayet çocukları olursa onu Allaha adayanlar çocuklarını "ata'„ adlandırırlar. Böyle olunca "ata'„ nın "adak„ tan bir farkı olmadığı açığa çıkmış olur.

Lâtince "Atavus„ un analizi.

Atavus'a gelince: Onun da analizi şudur:

İyi ölçüştürme yapabilmek için şimdiye kadar yaptığımız analizleri bir tablo teşkil etmek üzere tekrar altalta yazalım:

		(1)	(2)	(3)	(4)
Türkçe	ata =	ağ +	at +	ağ +	.
S. El. Et.	atta =	ağ +	at +	ağ +	.
Arapça	ata' =	ağ +	at +	ağ +	.
Lâtince	atavus =	ağ +	at +	av +	us

Bu son kelimede son iki (3, 4) unsurun evvelkilerden farklı olmadığını görüyoruz. Üçüncü (. + v) unsurunun bir fark teşkil etmediğini bilirsiniz. O (ğ, y, g, k, h) kategorisi ile (b, p, n, m, f) kategorisini biribirine kavuşturan ve her iki kategoriye girebilen bir eleman idi.

Şu halde bizim için atavus kelimesinde en çok mühim olan fark "us„ unsurudur. "Us„ unsuru Egodan uzakça bir sahayı ve anlamın o sahada tecellisini ifade ederdi ve "atavus„ kelimesi ise zaten yalnız büyük babayı değil en eski büyük babanın babasını ifade etmek suretile bize "ata„ dan daha uzaktaki bir süjeyi ifade ve işaret etmektedir.

Şimdi dikkatimizi şiddetle kendi üzerine çeken bir felsefe terimi ile karşı karşıya gelmiş bulunuyoruz: Atavisme

[1] Ahteriye göre bahşiş ve askere beytülmalden verilen aylıktır aslı atavdır.

ATAVİSME TERİMİ

Bu güzel Türk kelimesinin Türk âlimleri tarafından türkçe kitaplara nasıl geçirildiğini ibret gözü ile görebilmeniz için Dairetülmaarif isimli kitaptaki izahların bir parçasını aynen aşağı geçirmeği lüzumlu gördüm:

Ali Seydi, Ali Reşat, Mehmet İzzet ve Feuillet tarafından yazılmış olan bu kitapta "Atavisme„ in karşısında şu izahlar vardır:

Atavisme (ecnebi isim, felsefe) (lâtince ced) manasına gelen atavus'tan müştaktır. Ataya çekmek, rücu ilelasıl.

332 de yani yalnız yirmi yıl önce yazılmış olan bu eserde o zamanın milliyet telâkkisini ve dilini okuyabilmeniz için Atavisme'in izahlarından bir kısmını daha aynen naklediyorum:

"Atavisme„; ve zevilhayatın butunî mutavassıtada inhiraf etmiş olan ve daha evvelki butuna ait bulunan bir şekil ve sima ve evsafa temayül ve müşabehetinden ibarettir. Bu temayül ve teşabüh hayvanatta olduğu gibi nebatatta dahi caridir.

Şu halde "atavisme„ bir nevi veraset demektir. Ve cinsin muvazeneti hazırasını temin eden kuvvadan biridir. Binaenaleyh bazı evsaf ve temayülât vardır ki pederden evlâda ve bazan da ahfada ve belki de ahfâdülahfada intikal edebilir.

Bu izahları yapan ve türkçe denilen yirmi yıl önceki türk dilinden okuduğumuz bu numune bize kendi benliğimizde alana çıkmış bir "atavisme„ hâdisesi tanıtıyor. "Atavisme„ in türkçe olduğunu öğrenmek yolu ile yirmi yıl önceki zihniyeti bırakarak halis Türk olan ve büyük Türk varlığını yaratan atalarımıza çekmekte olduğumuzu ispat etmiş bulunuyoruz.

En eski torunun torunu demek olan "adaneptis„ kelimesinin etimolojik tahlili de şudur:

(1)		(2)		(3)		(4)		(5)		(6)
ağ	+	ad	—	an	—	ep	+	it	+	is

1) ağ = "sahip, esas„ anlamına ana köktür.
2) ad = ana kök anlamını kendisinde temessül ettiren, faillik ve sahiplik manasını taşıyan unsurdur.

Bu iki unsurun kaynaşmasile husule gelen (ağad = ad) "sahip ve esas„ olan soyun kökünü ifade eder.

3) an = bu "sahip ve esas„ ın ittisalinde olan bir varlığı ifade eder.

(ağ + ad + an) = (ağadan) = adan bir atanın ve soyun bitişiği, yakın muhiti, kendine ve özüne ait olanı demektir.

Muhtelif Türk lehçelerinde yaşıyan aşağıki kelimeler bizi bu yolda daha çok aydınlatabilirler:

atan = meşime, rahim (Türk Dili)
eten = meşime (Ankara Kuran Tercümesi, Arapça Lûgat, İdrak Haşiyesi)
adanaş = akraba (Nogay Edebiyatı)

Bu son kelimede bir (. + ş) unsuru görüyoruz ki "atan„ anlamını "Egodan„ uzaklaştırdığı için hısım ve akraba derecesine erdirmektedir.

4) ep = Sahip ve esasın bitişiğindeki süje veya objeyi gösteren unsurdur.
5) it = Bu unsurun dahi faaliyet halinde bulunduğuna, yapıcılığına delâlet eden ektir. Bu faaliyet:
6) is = ekinin gösterdiği veçhile oldukça geniş bir sahaya yayılmıştır.

Şu halde (ağadanepitis = adneptis) ceddialâ olan asıl sahibin muhitinde yetişen evlâtların geniş sahada yetiştirdikleri torunlara delâlet eden bir söz olur. Kelimenin manasile analizin verimi böylece birleşmiş olur.

***

Eski İtalya ve Mısır dillerinde ata

Ata ve attali kelimeler hakkındaki malûmatımızı tamamlamak için eski İtalyanca:

atta = babacık (alt. İtalisches Wörterbuch, Fr. Müller)

Eski Mısır ve Kalde dilinde:

at, atu = baba
ad = baba (Hilaire de Barenton. Les Origines İtalienes ou les Deux Empires Latin et Osco — Basque)

olduğunu da ilâve etmeliyim.

Artık "atta„ ve "at„ kelimesinin hem tarihi hem etimolojisi hem coğrafyası hakkında oldukça malûmat edinmiş bulunuyoruz. Menba aramak citation yapmak yollarını da bir dereceye kadar öğrendik.

Şimdi önümüzdeki dersler için sizden bu esas üzerine ve bu çerçeve içinde ufak birer tetkik yapmanızı istiyebilirim.

SAMİ DİLLER

Sami dillerin vatanı:

Bu dillerin ana vatanı arap yarımadasıdır. Mezopotamyaya, Iraka ve Afrikaya taşması sonradandır. Sami dillerin nasıl doğup büyüdüğü hakkında kat'î bir malûmat elde edilemiyor. Samiler Afrikadan mı geçti? Asyadan mı geldi? Yoksa bilgi ışığının henüz delemediği karanlık devirlerdenberi yarımadada mı bulunuyorlar?

Her üç sual için de müspet cevaplar vardır. Arap yarımadasına Afrikadan ve Asyadan gelen muhacirlerin vahalarda eski otoktonlar buldukları muhakkaktır. Sami diller dediğimiz gurup işte bu üç ayrı halkın çeşitli dillerinden işlenme çeşitli lehçelerdir. Ve en genç lehçesi Arapçadır.

Arap yarımadası: Coğrafyacılar ve tarihçiler Samilerin anayurdunu Arap yarımadasından dışarı çıkarmazlar. O bilginlere göre anayurt Şimalde Fırat nehri, doğuda Fars denizi, Hind Okyanosu, batıda Kızıldeniz ve Yordansuyu ile çevrelenen yer bölgesidir. Yordanın batı tarafı hele Suriye toprakları Sami vatanı olmaktan uzaktır.

Bu hudutla sınırlandırdığımız toprak kıt'asının içi; eşine başka taraflarda az tesadüf edilebilen çok enteresan bir tabiat arzeder. Baştan aşağıya kadar binlerce kilometre uzanan uçsuz bucaksız kum çölleri.. ve bu kızgın kum okyanusunun ortasında sayısız vahalar...

Vahalar... diyip geçmemelidir. Bunların içinde Nect gibi başlıbaşına bir kıt'a vasıflarını ve bir iklim şartlarını toplıyacak kadar büyük olanları da vardır.

Suları, başı dumanlı dağları, rutubetli çayırları bulunan bu sayısı çok vahalar; Arap yarımadasının ortasında ufak, ufak insan ömekleri toplıyabilmek için en müsait yerlerdi. Ve çok eski zamanların Garba ve batı cenu-

buna yönelmiş göçleriyle Hind, Elâm, ve Sumer kardeş medeniyetinin büyük ticaret kervanları kızıldenize ve Afrikaya geçmek için bu vahalarda esaslı menziller kurmağa mecbur idiler.

Bu günkü türkçemizle bugünkü Arap dili arasında - ilerde tetkik edeceğimiz - yakınlığı iyice kavrıyabilmek için bu yollar hakkında az çok malûmat edinmeniz lâzımdır.

Büyük göç yolları:

Şikago Üniversitesi Profösörlerinden Worreilt "A Study of Races in the Ancient East,, adlı kitabında bu yolları şöylece anlatır:

1 — Basradan Erdene (Maveraüşşeria) giden yol. Bu yol Nect'teki Hail kasabasından geçerek Cevf üzerinden Erdene götürür.

2 — Şamdan Yemenin Sanasına götüren yol. Bu yol Mekke ve Medineden geçer.

3 — Nect'teki Büreyde; üzerinden geçen Basra Sana yolu.

Bu üç yoldan birincisi Kızıldeniz kıyısını kültür merkezi olan Sumere bağlardı. İkincisi Süriye Etilerinin kültür mahsullerini Yemene ve Afrikaya kadar taşıyan yoldu. Üçüncü yol büyük akınların yolu idi. Sirhan ve Errumma rutubetli vadilerini izlerdi.

Arap yarımadasının coğrafik vaziyeti ve bu büyük yollar; eski âlemin Mısır Sumer ve Anadolu gibi medenî memleketleri arasında geniş mikyasda bir münasebet ve karışma yapmış ve bu ihtilâtı asırlar ve asırlar sürümü devam ettirmiştir. Ve işte Sami diller gurubu dediğimiz tarihsiz lehçeler böyle doğmuş işlenmiş ve sonrada istiklâl ve kuvvet kazanmıştır.

İbranı dili:

Semitizanlar İbraniceyi Sami dillerin anası olarak taktim ederler. Onlara göre Sami gurup bu dilden doğmuş ve budaklanmıştır. Bu bilginler bir zamanlar daha ileri giderek Sumer ve Akatçanın da Sami bir dil olduğunu ileri sürmüş ve Sumer ulusunu da dili gibi İbraniliğe bağlamak istemişlerdi. Fakat hakikati gören Lenormant gibi bazı âlimler bu yanlış ve egoist teşebbüsü ta yarım asır evvel önlediler.

Semitizanların iddiası esasından çürük idi. Ve İbranilerin müstakil hiç bir dil ve kültürleri yoktu. Çünkü "gerçekte Hebrolar Mezopotamyalı göçmenlerden bir yığın idi. Abraham kendininkilerle birlikte Haldedeki ur'dan geldi, Sosyallık merkezinden çok uzakta Filistinde kat'i olarak yerleşti. Bunlar Mezopotamyanın kültür elemanlarını beraberlerinde saklıyorlardı [1]

Yarım adanın coğrafi tabiatı kendisine bir çok insanlar çekiyordu. Akın akın gelen bu insanların kökü ya Mezopotamyada ya Anadoluda idi. Gelenler otoktonlardan çok yüksek seviyede bulunuyorlardı. Mükemmel dilleri ve genişlemiş kültürleri vardı. Yerlilere öğrettikleri her şeyin, tanıttıkları her halin adını vasfını da veriyorlardı. Bu suretle her vahada başka çeşit bir lehçe gövdeleniyordu. Sami gurubun; sayısı çoğa varan lehçelerinin çekirdeklenmesi bu suretle olmuştur. Bu tarihî dil dokumasını E. Huber şu satırlarla tarif etmiştir:

"Asyadan ve doğu Avrupasından akın akın kültürlü ömekler geliyor ve yarım adanın darma dağın; kalabalığı üzerinde derin izler bırakıyordu. Fakat yerli halktan ulusça bir bütünlük yaratmıyordu [2].

Asyadan ve doğu Avrupasından gelenler kimlerdi?

Ben size bunların yalnız isimlerini vermekle iktifa edeceğim. Tafsilini tarih ve coğrafya derslerinizde okursunuz.

Asyadan gelenlerin başlıcaları:

Sumerler, Akatlar, Alâmlılar, (Elam) Anzanlar, Protohititler ve Milâttan iki bin yıl önceden başlıyarak Kaslar.

Kafkas üzerinden ve Karadenizden gelenler:

Proto Hititler, Hititler, Mitaniler, Huriler, Luiler, Sakalar. Ve bunların Karadeniz, Çanakkale ve Turova üzerinden gelen sonraki kolları.

Bu kavimlerin hepsinin de bitişken bir dil kullandıklarını ve Türk soylu olduklarını evvelce öğrenmiştik. Tek heceli dil, kültür ilerledikçe bitişken olmıya başlamıştı. Ve bu agglutination dilde hususî bir tip yarattı. Hitit dili ile Proto Hitit dil arasında gördüğümüz fark işte bundan doğmuştur.

[1] Denis Saurat. Histoire des religiones. s.93

[2] Das trank opfer.

Huri (Harri) dili

Bu Türk kollarının arasında; Sami diller üzerinde en çok tesir yapmış olan Anadolulu kavim Hurî kavmidir. Etilerle birlikte ve belki daha önce Suriye, Filistine inmiş olan bu kavim çöllere dalmış, Mısır ve Habeşe de geçmiş idi. Son ve en çok oturdukları yurt yukarı Suriye ve yukarı Mezopotamya idi. Etilerin, uruktaşı ve yurt komşusu idiler. Önce Anadolu ve Suriye Etileri ile birlikte yaşadılar. Suriye çölünü ve Filistini, Kanan ilini Etilerle birlikte almışlardı. Anadolunun madenlerini ve işlenmiş maden mahsüllerini Mısır üzerinden bütün Akdenize (yine Etilerle birlikte) sürdüler. Huriler derilerinin, gözlerinin ve saçlarının açık rengini uzun zaman saklıyabildikleri için çölde esmerlenmiş olanlar, onlarda ırklarının güzelliğini görür ve onları çok severlerdi. "Huri gibi güzel„ tabiri o zamandan kalmadır.

Contenau'ya göre: Hititlerle Huriler Anadoluda ve yukarı Suriyede hükmettiler. Bu iki ulus tarihten önce de hısım idi. Varlıklarını koruyabilmek kaygusu bu iki milleti Suriye, Finike, Filistini de ihtiva eden ve Asya ile Mısır arasında bir süzgeç rolünü yapan Kanan illerine durmadan hücum ettiriyordu. Hurilerin; çok incelmiş ve yükselmiş olduğuna şüphe yoktur. Etilerden daha sosyal ve daha eski olduklarını söyliyenler de vardır.

Huri dilinin, kültürünün Sami diller üzerindeki tesiri derindir. Speiser daha ileri giderek der ki:

"En eski Hurilerin Filistinde yerleştiklerini gösteren daha bir çok belge kaynakları vardır. Tevratta Hititler üzerine söylenmiş sözlerin ayni zamanda Hurilere de şamil olduğu son zamanlarda yapılan birçok incelemeden anlaşıldı. Hititler Mitanilerin ülkesini ele geçirdikten sonra kendi adlarını Huri adı ile anılan kültür ve dil ülkesine de verdiler„ [1]

Lehçe farkları

O tarihlerde o havalideki lehçe farkı çoğa varır.

Tevrata göre Elâmlı Kuturnahunte (Erden) e geldiği zaman orada yaşıyan kavimlerin hepsine kendi dilleriyle ayrı ayrı mektuplar yazmıştı. Arap illerinin tabiatı her vahada bir dil yaratıyordu. Hepsinin aslı Türkçe olan bu dilleri Worrell şu guruplara ayırır:

[1] Mezopotamiens origins. s. 134

1 — Babilliler. Asur ve Kalde bunun içindedir. (Burada kastedilen Babil dili tabiî Samileşmiş Sumercedir.)

2 — Kananlar (Finikeliler de içinde)

3 — İbranlar (aramiler de içinde)

İkinci derecede önemli başka Sami guruplar da şunlardır:

4 — Cenup arapları (Habeş te içinde)

5 — Nabtlar

6 — Araplar

Bu son üç guruptan Tevrat ya çok örtülü ve kapalı olarak bahseder. Ya hiç etmez. Şu halde ilk üç grup eski ve köklü son üç gurup ta sonradan olma ve yenidirler. [1]

İlerde bilgimiz arttıkça daha geniş mütalea etmemiz çok gerekli olan bu bahsi şimdilik bu kadarla bağlamayi yeter görürüm.

*

Worrell'in gayet doğru olarak tasnif ettiği grupların ihtiva ettiği her dil de başlı başına bir lehçe grubudur. Bunların Sumer'ceden çıkma lehçeler olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Birinci ana gruptaki Babil, Kenan, İbrani ve Ârami dilleri son gruba (4, 5, 6 numaralı diller) analık etmiş olduğu için onlardan bilhassa Âramiceden bahsetmek zorundayız.

Arami dili

Meşhur Muhtasarüldüvel (Hülâgû'ya yazılmış tarih)sahibi Grigoryos, Ebulferec, İbniliberi ilk ana dilin Süryanice olduğunu söyler. Ona göre: Çalkoğlu Âbir adından Hebroların adı çıktı.

Yine Süryani bilginlerinden Bazilyos ve Efreime göre de İbranice eski bir dil değildir. Âdemden Âbire kadar insanların bir tek dili vardı: Süryanice.

Süryanice üç dile ayrıldı. Bunların en genişi:

1 — Aramice olup Urfa, Haran, dış Şam ve çöl tarafları o dille konuştu.

2 — Şam ve Lübnan dağları ve iç Şamın konuştuğu dil. Bu dil daha geniş ve daha az işlektir. (Bu mıntakada Dorilerin oturduğu muhakkaktır) [2]

---

[1] A Study of Races in the Ancient East s. 88, 89

[2] Suriyenin eski adı Turiye yani Turlar ili idi.

3 — En derlitoplu olan Nabatçadır ki; asıl adı Keldanicedir. Irak düzlüğü, Asur dağları bu dili kullandı.

Elaramiyye göre Nabatlar çok eski bir ulus olup hicretten sonraki Arapların içinde onlardan arta kalanlar vardı. Bunlar kuvvetli ve müstakil oldukları eski zamanlar da Mezopotamyada oturuyorlardı. Babil kulesini yapan Nemrut Nabtî ve Samoğullarından idi. "Muhtasarüldüvel s. 18".

Keldanilerin başpapazı Addaischer bu Nemrudun Kılgamış olduğunu Kalde ve Asur tarihi adlı kitabında sarahatle yazmaktadır. Kılgamışın kim olduğunu adının fonetiğinden derhal anladınız. İlerde size toponimi "Toponymie„ dersleri verdiğim zaman Kılgamışın memleketinin bir minyatürü olan taş ovadaki yer adlarını tanıtacağım. O zaman bu çeşit çeşit kavim ve millet isimlerinin ve bu farklı dillerin hangi kökten ve nasıl doğmuş ve ayrılmış olduğunu daha iyi anlamış olacaksınız.

Şimdi Mardin vilâyetimizde Derzaferan adlı manastırda bir patriklikleri bulunan Süryanilerin hangi milletten ve hangi dille konuşmuş olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Dillerinin ikinci adı Aramicedir. Aramice için önemli ve kıymetli bir sözlük yazmış olan Keldani Papazı Yakup Öjen Menna Aramilerin niçin Süryani adlandıklarını yurtlarının neresi ve gerçek dillerinin hangisi olduğunu araştırırken der ki:

"Keldaniler ile Süryaniler [1] eskiliği ve üstünlüğü aralarında paylaşamadılar. Gerçeği aydınlatmak için söylememiz gerektir ki doğu da Fars elleri batıda Akdeniz şimalde küçük Asya ve cenupta Arap yarımadası ile çevrelenen geniş illerin hemen hepsi Aramî idi, Böyle olmakla beraber Babillilere Keldani, Asurlulara Asuri, Şamlılara Edumlu deniliyordu. Fakat hepsi Arami idi ve Arami dil konuşuyordu [2].

Yine ayni papaz der ki: çok eski ve asîl ırkların konuştuğu bir dil olmak haysiyetini bir yana bırakalım. Ulu, Oğuz ve büyük uluslar muazzam ve cihanı kaplıyan bir kültürü bütün dünyaya o dille yaydılar. O dil Keldan, Asur ve Süryani dili idi. Araplar, Farslar, Hebrolar yazmayı ondan öğrendi. Yunanlılar yazılarını onların alfabesinden aldılar.

---

[1] Bu kelimenin aslı tur yani dır.

[2] Delilurragibin fi lisanil Aramiyyin.

Öjen Menna'nın tarif ettiği bu dil yakın şark dillerinin anası ve ana türk dilinin bir lehçesi olan Sumerceden başkası değildi.

Bu iddiadan bugün için ne çıkar? Bu saydığımız dillerin hepsi bugün birer müstakil ve gururlu dillerdir, diyenlere karşı cevabımız şudur:

Biz herhangi bir ticaret dili öğrenmiyoruz. Biz dil ilmi yapıyoruz. Ve nihayet dillerin etimolojisiyle uğraşacağız. Onun içindir ki dillerin tarihini de iyice öğrenmeğe mecburuz.

Arap yarımadasının cenubunda da vaziyet bu merkezde idi.

ARAP DİLİ

En kuvvetli Sami dili.

Sami dillerin önemlisi bugün için Arapçadır. İslâm dininin kutlu kitabı bu dille yazılmış olduğu için Arapça bütün İslâm âlemine nufuz etmiş ve İslâm tarihi üzerinde hükümlü bir tasarruf sahibi olmuştur. Hâlâ da alabildiğine genişlemekte olduğundan dil ilmi takip edenlere, onun tarihini ve morfolojisini öğrenmek gereklidir. Arapça bugün bütün Arap yarımadasında Süriye ve Irakta ve Atlas denizine kadar bütün şimal Afrikasında herkesin her kavmin her milletin her türlü hayat safhalarında konuştuğu, konuşmağa mecbur olduğu biricik dildir; ve bu dil Sami dillerin en yenisi ve en gencidir.

Arapçanın Nabat ve Arami lehçelerinden doğduğunu bunların da Sumer ve Akatçadan, sonra Huri, Mitani, Kas ve İskit gibi Türk lehçelerinden kelime ve terim alarak beslendiklerini öğrenmiştik.

Bütün bu eski diller tarihin bir devrinde meydanı Arapçaya bırakarak hemen birden kayboluverdi. Sosyal hayattan çekilmişler, çöl manastırlarının güngörmez kitap damları içinde ve yaprakları ceylân derisinden işlenmiş koca koca kitapların küflü sahifeleri arasında uyuşuk bir uykuya dalmışlardı. Uykuları o kadar çok uzadı ki şimdi onların müstehaseleri olan kelimeler âdeta birer büyü ve tılsım düğümü gibidir.

Bu acıklı akıbetin tarihî sebebi şudur:

Nabatlılar Arap yarımadasının şimalini ve batı şimalini ele geçirince Romalılarla karşılaştılar. (Milât sıralarında) Romalılar kendi dillerince Provencia Arabika dedikleri Arap illerine garptan ve batı şimalinden girmişlerdi; Havranı, Yordanı almışlar Hicaza ve Petra çevresine, altüst olmuş kaya-

lar diyarının, yani Nabat kırallığının merkezine yerleşmişlerdi. Bu suretle Nabat kavmi ve ardısıra Nabat dili ortadan kalkmış oldu.

Batı cenubunda Habeşler yerleşmiş bulunuyordu. Onlar oraya doğum yılının birinci asrında gelmişlerdi. Bizansa dayanırlardı. Fakat onlar Romalılar gibi iyi karşılanmadılar.

Hıristiyanlığa karşı olan yerlilerle memlekette çok olan Yahudiler; birleşerek Romanın düşmanı İrana teveccüh ettiler. Onunla anlaşmağa çalıştılar. Böylece yarım adanın mühim bir kısmı da İranın eline geçti.

İran ve Roma idaresi çok yamandı. Her ikisi de eski milletlere karşı düşmanlığı çok ilerlere vardırıyordu. Her ikisi de tıpkı Amurular ve Asuriler gibi; eski uluslara ve eski tarihin dağılmış, parçalanmış ve cılızlamış olan büyük ve haşmetli milletlerine öldürücü ve yokedici darbeler indiriyorlardı. Her ikisi de bugünkü Arap kültürünün ana vatanında yıkıcı ve yıpratıcı idiler. Bu vaziyetten faydalanmayı ihmal etmiyen yeni bir millet vardı: Arap milleti ve yeni bir dil vardı: Arap dili.

Arap milleti meydanı boş buiduğu için istediği gibi at oynatıyordu. Büyüyor, genişliyor düzene giriyor ve kuvvetleniyordu.

İstilâcılar; mağlûplara karşı onu şiddetle himaye ettiler. Halbuki bu dilde şiir pek az filozofi hemen hiç yoktu.

İslâmdan önceki arap dili:

İslâmdan evvelki Arabı; Kadı Sai'd bin Ahmedülendülüsi ağzından anlatırken Grigoryos Ebulferec der ki: Arabın kendisi ile övündüğü ilim; yalnız dil bilgisi, şiir düzmek ve nutuk düzenlemek bilgisi idi. Onlar yıldızların doğup batma çağlarını da bilirlerdi, fakat bu ilimleri; hakikatleri tanımak isteğinden değil ancak yaşayışları dolayısile bunları öğrenmeğe ihtiyaçları olduğundan doğmuş ve uzun tecrübelerin yardımiyle ilerlemişti.

Filozofiye gelince: Tanrı onlara bundan kısmet ayırmamış ve tabiatların; böyle bir şeye hazırlamamıştı[1].

Arap dilinin hızı

Bu izahlardan anlaşıldığı gibi Milâdın ilk asırlarında Arap dili bir kültür dili olmaktan çok uzak bulunuyordu. Çünkü

[1] Muhtasarüddüvel 159

onlar şiir düzmekten ve nutuk kurallamaktan başka birşey bilmiyorlardı. Bir halk nizamı ve bir amme hukuku teessüs etmemişti. Buna rağmen genç Arap dili sağlam ve gürbüz bir delikanlı çevikliği ile ilerliyor, ülkelere taşıyor ve iklimler aşıyordu. Bu hızlı yürüyüşü Edvin Bevan'ın ağzından dinliyelim:

"Doğunun [Mısırdan bahsediliyor] çöl bölgesinden gelmiş Araplar, hâlâ bugün de yaptıkları gibi küçük kayıklarla Nil vadisinin işlenmiş topraklarına geldiler. Grekler; Nilin doğusundaki yerlerin bütününe Arabi derlerdi. Hakikat o devirlerde; şurada burada artık çadıraltında yaşamaktan vazgeçmiş ve toprağı işlemek için yerleşmiş araplarla dolu köyler bulunuyordu. Biz bu köylerden birini tanıyoruz: Pörs. O köyde iki yerli Arap bir dosta Milâttan 125 yıl öncenin 20 eylûlünde bir mektup yazarlar. Mektup Grekçedir; ve bu iki arap onu genç Makedonyalı Apolonios'a yazdırmışlardır. Arapların mektubu imza edebilecek kapasitede olmadıkları da onlaşılıyor. Apolonios imzalarını Myrollas ve Chalbas olarak atıyor. Birinci adın Samice olması ihtimal içindedir. Fakat ikincisi gerçek ki Samicedir. Bir yüz yıl sonra daha çok uzakta Garpta (Mısırın) Fayumda Arapça konuşulduğunu işidiyoruz [1]„ .

Eski dillerin yardımı:

Bu hızlı yürüyüş nekadar çabuk ve keskin olsa da özlü değildi. Ancak çiftçi ve çoban ve biraz da Folklor dili idi. Fakat müstevliler eski uluslara meydan vermedikleri için Nabat ve Arami âlimleri izbelerde sinmiş ve uyuşmuş dillerinin hazinelerini arap âlemine açmağa mecbur oldular. Kendileri de artık dile gelmişti. Fakat Kalde kültürünü arap dili ile söyliyorlardı.

İşte o tarihten başlıyarak arap dili bir felsefe dili olmağa başladı. Eski ulusların döküntüsü Hiristiyanlığı kabul etmişti. Roma ve Yunan felsefesi bu kanalla Arap Folkloruna akıyor ve arap dili yüceldikçe yüceliyordu. Bir zamanlar Yahudilerin yaptıkları gibi onlar da; biraz şiir ve fakat büyük ölçüde kahramanlıklar anlatabilen arap diline sığındılar. O devir şiirinin en yüksek şahikası Antar'ın epopesidir(2).

[1] "Histoire des Lagides s. 132„

[2] Bu Antar Müallekat arasında eseri olan Antar bini Şeddadtan : : kadır.

Antar epopesi arap diliyle söylenmiş Babil duyguları idi. Kahramanın adı Sumerce idi. Evet! Antar Sumerce bir kelimedir. Onun sevgilisi Abla yine Sumerce bir isimdir.

Antar; Absi yani Sumerce Apsu oğullarındandı. Kendisine muharebe yollarını öğreten ve daima kılavuzluğunu yapan sihirbaz kardeşinin adı Şeybub idi.

Antar masallarında bu Şeybub'un önemli yeri vardır. Kendisini ufak boylu, yüzü kılsız, gizli şeyleri sezer ve ortaya çıkarır bir büyücü olarak tasvir ederler. Ayni zamanda bir kâhin de olduğu için; kardeşini kötü ruhlardan esirgerdi. Şeybub arap gramerine göre tasgir ismidir. Aslı şip olmak gerektir. Şip veya sip ise yukardaki fizik ve moral bütün vasıfları taşıması mabet kanunu icaplarından olan Sumer rahiplerinin ismidir. Bu kelime ayni zamanda çoban da demekti. Şimdiki Fransızca Pasteure kelimesi gibi. Bizim türkçenin çobanı da çop veya çip'tir. Tarihte Şeybanilerin taşıdığı ad gibi.

Arap dili Muhammedden bir asır önceye kadar eski Sumer kültür dilini mütemadiyen alıyor ve benimseyordu. Gerçek te Kas ve Kaşu'lardan başkası olmıyan Gassaniler bu adaptasyonu kemale erdirdiler.

Hire ve Gassan illerinde arap dili:

Roma ve İran kıskançlığı Yarımadanın şimal tarafında yeni arap varlıkları türetmişti. Bunlardan biri batı şimalinde Gassaniler öbürü de Babilin karşısında Hireliler idi [1].

Bu iki devletin her ikisi de Vassal idi. Gassaniler Bizansın aylıklı askeri idiler. Hireliler de İran parası ile geçinirlerdi. Yabancı parası ile geçinen bu iki kölemen devlet kendi aralarında çok içten dost idiler. Kendi âlemlerine çekilmiş eğlence ile vakit geçiriyorlardı. Bütün gayreti söze ve saza vermişlerdi. Para çok, şarap çok ve saz çoktu. Binaenaleyh şairler de çoğalmıştı.

Yazmak san'atında geri oldukları için söz olabildiği kadar kısa olmalı idı. Kısa fakat çok anlamlı cümleler o çağların üstün tuttuğu söz hüneri idi.

Çölde bir kayanın üstündeki somasında Kasların ulu tanrısı Malih moloh [2] î anan bir Kaşu ruhanisi bir Arap

[1] Dr. E. Huber. Das Trank Opfes.

[2] F. D. Die Sprache der Kossäer.

şairine en kıymetli iki kelime veriyordu. Kasidesine ya (malikelmülk) diye başlıyan şair çok kudretli ve beliğ sayılıyordu.

Şairler o zamanın klâsiği sayılan Kalde dilinden seçkin kelimeler almak için mabet mabet, soma soma dolaşıyorlardı. Adsız Nipur şairinin Kulab'lı Kilgamış için yazdığı epopeler henüz ortadan kalkmamıştı. Onları Hicazda da tanıyorlardı. Muhammed'in bilmem kaçıncı babası Kulab adını taşımamış mıydı? Yeni Arap şairleri yeni Arap dili için bu eski şairlerin büyük eserlerinden bol bol yardımlanıyorlardı.

Zaten şairlerin adı da kendilerinin hangi soydan olduklarını gösteriyordu. İmruulkays bir Kas emresi yani şairi idi.

Hamorabi devrindeki syncrètism'in eseri hâlâ baki idi. Ala-tal ikiz mabutlara hâlâ tapıyorlardı. Çünkü doktor Huber'in dediği gibi "Muhammed Yalavacın Arap illerinde âyin merasimini yoketmesi üzerine putlar ve tanrı resimleri kendiliğinden kalkmış fakat âyin şekillerini hafızadan ve halkın muhafazakâr endişesinden sıyırıp atmak kabil olmamıştır.„ Nitekim Ala-tal Allah taalâ olarak bugün de yaşayıp gitmektedir.

Size Arap dilinin teşekkülü hakkında verdiğim bu kısa izahtan anlamış olmanız lâzımdır ki: Müstakil bir Sami dili olmadığı gibi müstakil bir Arap dili de yoktur. Bunların hepsi sırasile Sumer ve Akatçadan ve dolayısile eski Türkçeden doğmuş dillerdir. Ben burada size bu bahiste geçen has isimlerin manasile hem Arapçada hem Türkçede hem Sumercede yaşamış olan bazı kelimeler tanıtacağım. Vereceğim bu misaller ihtisas derslerinizi takip ederken o dillerin eski ve yeni Türkçe ile olan münasebetlerini yoklıyabilmeniz için bir yol açmağa yarıyacaktır. Bu yolu sadaketle izlerseniz Sami dillerin hepsinde binlerce ve binlerce Türk köklü kelime bulacağınızda şüphe yoktur.

ARAP DİLİNİN KIDEMİ

Lehçe farkları ve dil kıdemi:

Bir dilin eskilği onun lehçeleri arasındaki farkla ölçülür. Arap lehçeleri arasındaki ayrılık ve aykırılık ise hesaba katılacak kadar mühim değildir. Batı ve merkez Afrikasındaki derin lehçe farkı uzak bir maziye işaret etmekten ziyade arapça ile Otokton dilin henüz savaş ve uğraş halinde olmasından ileri geliyor. Şimal Afrikasındaki Tuvarik dili ile Berber dilinin meydanı tamamiyle arapçaya bırakması daha ancak bin beşyüz yıllıktır. Ve o tarihte her iki dil de ayni ana dilin söz hazinesine malik bulunmasalardı biribiriyle bu kadar çabuk ve kolay kaynaşmıyacaklardı.

Arap dil lehçelerinin biribirine bu kadr yakın olması onun genç ve yeni olduğuna en canlı bir delil teşkil eder. Basra körfezinden Atlas okyanosu kıyılarına kadar uzanan geniş sahada arapça bilen her fert ciddî bir müşkülâtla karşılaşmadan hemen herkesle anlaşabilir. Halbuki eski dillerde öyle değildir. meselâ Kamçatkadan Akdenize ve Baltık denizine kadar kırk küsur Türk lehçesi konuşulduğu halde bunlardan ancak yanyana yaşıyan dördü biribiriyle kolayca anlaşabiliyor. Beşinci ve nihayet altıncı ile birincinin anlaşabilmesi için üçüncü veya dördöncünün tercümanlığına ihtiyaç vardır. Halbu ki hepsinde de kelime kökleri biribirinin tamamiyle aynidir.

Miteloji ve dil kıdemi:

Mitoloji de dil kıdeminin şaşmaz ölçülerinden biridir. Mitolojisi olmıyan veya az mitolojisi olan diller eskilik iddia edemezler. Onun içindir ki Arap dilinin biricik efsanesini anlatan Antar şiirleri üzerinde fazlaca durdum. Ve bu Antar efsanesindeki has isimlerin tetkikini faideli gördüm. Bu ayni zamanda bir analiz tecrübesi de olmuş olacaktır.

Antar kelimesinin etimolojik analizi:

Antar kelimesinin ne demek olduğunu ve ne ifade ettiğini bilemiyorum. Ahterî Antar için [gök sinek] demekte ve [kuvvetli, muhkem] dişi deve manasına gelmek üzere bir de Antaris kelimesi kaydetmektedir. Gök sinekte yükseklik ve dişi devede bir kuvvetlilik manası varsa da morfolojisi bize onun Sumerce olduğunu söylemektedir. Çünkü Sumercede:

an = yüksek, yücelmiş, gök,

ta = Bugünkü türkçemizde olduğu gibi ta, ya kadar, ta ki manalarındadır.

ve her ikisi bir arada:

anta = yüksekte ve yüksekte olan demektir,

Sumercede yukarda vaki olan manasına gelmek üzere bir de [anta ik] kelimesi vardır. İlerde vatan toponimisini yaparken Antaky ve Antalya has adları ile bu Sumerce kelimelerin münasebetlerini gözden geçireceğiz.

Şimdi Antar'ın Güneş-Dil teorisine göre analizini yaparak hakikate varalım:

Antar bütün düşmanlarıyle, insanla, hayvanlar ve tabiat kuvvetleriyle savaşmış ve hayatını hep bu kabil çetin mücadelelerle geçirmiş, yüce yaradılışlı, fazilet sahibi fakat daima kederli bir kahraman aşıktır.

(1) (2) (3) (4)

antar = ağ + an + at + ar

(1) ağ = ana köktür. Yükseklik, büyüklük, sahiplik, kuvvet kudret ve ateş ifade eder.

(2) an = Egonun bitişiğini ve yakın muhitini gösterir ektir.

ağ + an = an. Yüksekliğin, yüceliğin kendi ve muhiti demek olur. Bugükü Türkçemizde [ağmak] yukarı doğru yüselmek, meyletmek, demek olduğu gibi ağan şihap manasına gelir. Oğan da divinité adıddır.

(3) at = yakın muhitte o manaya sahip olan süjedi.

(4) ar = anlamın süje üzerinde tekerrür ettiğini ifade eden ektir.

Şu halde (ağ + an + at + ar) Antar büyüklüğün, yüceliğin, kuvvet ve kudretin bir süje muhitinde tecelli ve tekerrürü demek olur ki Arap mitolojisinin kahramana vermek istediği sıfatlar da onlardır.

bugünkü Türkçede bir ant ve bir de antar kelimeleri vardır. Ant Kırkız, Koman, Çagatay, Kırım ve Garp lehçelerimizde yemin ve aht manalarına gelir. Azerî lehçemizde andur ve andir kelimeleri isim, yemin, ikna manalarını veriyor.

Anatar Radloff'a göre Kırgız lehçesinde keder manasında kullanılmaktadır. Kahraman Antar'ın bütün hayatı mücadele ve mahrumiyet içinde geçmiş ve kederden asla kurtulamamıştı. Bu anlmada alırsak (. — ğ) ana kökünün sıcak ve ateş manalarından istifade edeceğiz.

O zaman ateşin bir süje muhitinde tekarrürü ve tecellisi demek olur ki asla ateşten kurtulmamış kederli bir âşıkın perişan halini yani Antarı öğrenmiş oluruz. Fakat Pekarski Lûgati de bizi ayndınlatmaktadır. Yakutçada [Andar] kelimesi öyle bir yemindir ki Allahın adı anılarak veya sihiri bir usul ile yapılır. Bunun [andağar] şekli de var. S. 107.

Sumerce ile Yakutçanın biribirine çok yakın olduğu hakikati son zamanlar ilminin fetihlerindendir Bu suretle öğrenmiş oluyoruz ki antar kelimesi arapçadan ziyade Sumerce Yakutça ve binaenaleyh türkçedir.

Abla kelimesinin etimolojik analizi:

Antarın sevgilisi Güzel Abla'ya gelince:

Abla, Arap lûgatinde bir mana sahibi değildir. Ahteride [ablakı eyyam] ve [ablakı çarh] diye iki farisi terkip var ki biri dünyayı, ikincisi gece, gündüzü, rüzgârı ifade eder. Zaten imlâları da arapça değildir.

Kamus Arapça ablak kelimesine iki mana veriyor:

1 — Aklı karalı alaca nesne

2 — Ayaklarının sekili uyluklara kadar varmış erkek at.

Ahteri bir de abla kaydeder ki ak nesnenin ve ak taşın ifadesidir.

Arapça her şekli ile abla' ve ablak kelimesi dünyayı devrani, ak ve alaca rengi anlatmakta olduğuna göre bizim türkçede ki ablanın başkası olmamak gerektir. Büyük Türk lûgati büyük bir hataya düşerek bu kelimenin Arapça eblaktan geçtiğini söyliyerek şu mânayı verir:

Dolgun yüzlü, değirmi çehreli genç irisi.

Kara kaşlı, beyaz yüzlü, gürbüz taze ve delikanlı.

Abla' ve ablak kelimesinin analizini yaparsak şu neticeye varırız:

			(1)	(2)	(3)	(4)
Türkçe	abla	=	ağ +	ab +	al +	ağ
„	ablak	=	ağ +	ab +	al +	ak
Arapça	eblak	=	eğ +	eb +	el +	ak
„	abla'	=	ağ +	ab +	al +	ağ

Her dört morfolojinin dört unsuru da kıymetçe birbirinin aynidir, Ve hepsinin de manası şudur:

1) ağ = ana köktür. Işık ve parlaklık anlamınadır.
2) ab = manayı üzerine alan unsurdur.
3) al = manayı genişleten şumullendiren ve gayrı şahsi yapan unsurdur.
4) ağ = manayı tamamlar ve isimlendirir şu halde:

ağ + ab + al ag (k) = ablag (k) :

geniş ve muayyen olmıyan her hangi bir parlaklığın ışığın yani güzelliğin bir süjede görünmesi demek olur ki anter'in sevgilisi abla'nın vasfı odur. Abla, antar efsanesine göre çok cazibelidir. Kendini şiddetle sevdirir. Bakınız Pekarski lûgati Yahut lehçesinde abla kelimesine de manalar vermektedir.

Abla veya abila = sihirlemek, teshir etmek birinin muhabbetini kazanmak s. 11

Ablanın bu manasını çıkarmak için ana kökün kuvvet ve kudret anlamlarından istifade etmek lâzımgeldiği meydandadır.

Şeybub'in etimolojik analizi:

Antarın kardeşi şeybub'a gelince bunun hem rahip hem çoban manasına olan Sumerce sib veya şib'den olduğunu önce izah etmiş idim. Kelime tarihi ve onomastie yapmamıza medarı olacağı için bu kelime ile de meşgul olalım:

Sib veya şib Hilaire de Barenton'a göre Sumercede şu manaları verir:

Sib = Rahip
Sib = Çoban. efendi, sahip
Sib = Şafak
Zib = Çoban [1]

Görüyoruz ki bu kelime şib, sib ve zib şekillerinde yazılıyor. (ç) unsuru da bu kategoriye dahil olduğu için bunun

bir de çib şekli olması gayet tabiidir. Şu halde bizim çoban, çovan kelimeleri ile Farsçanın ayni manada olan şovan kelimesi bir olmak gerektir.

Güneş - Dil teorisine göre analizini yaparsak hakikati öğreniriz:

Rahip ve kâhin anlamında sib:

iğ + is + ib

1) iğ = ana köktür parlaklık ifade eder. Mecazi anlamda zekâ ve ilim demektir.

2) is = Oldukça geniş bir sahayı ifade eden unsurdur.

3) ib = Zekânın bu saha içinde temasa geldiği taalûk ettiği süje veya objedir.

Böylece (iğ + is + ib) = sib zekânın ilmin geniş bir mikyasta bir şahısta tecellisidir ki bununla primitif devirlerde ayni zamanda kâhin ve sihirbaz olan rahibin tam kendisi ve vasfı ifade edilmiş oluyor.

İnsan ve hayvan idare eden bir Pasteure olduğuna göre ana kökün kuvvet ve kudret anlamı alınacaktır. O zaman sib bir idareci ve başur. Bu kelime Türkçede çoban, çovan ve şoban olarak kullanıldı. Etimolojik şekilleri şunlardır:

Çoban kelimesinin etimolojik analizi

oğ + oç + ob + an
oğ + oç + ov + an
oğ + oş + ob + an

Sib kelimesine bakarak burada fazla olan unsurudur. (. + n) unsuru kelimede ek rolü yapamadığı zaman (. + ğ) demek olur. Bu bakımdan bu unsurun çoban etimolojisindeki rolü manayı tamamlandırmak ve isimlendirmektir. Böyle olunca bugünkü çobanın Sumercedeki sib'den daha mütekâmil olduğu meydana çıkar.

Bugünkü Türkçede çoban kelimesinin rahip ve kâhin manası yoktur. Hattâ doğrudan doğruya insan idaresi içinde kullanılmaz fakat mazide bu kelime Türk dilinde de Sumercedeki manalarını taşıyor.

Şeyban kelimesinin etimolojik analizi:

Bu kelimenin hem Türkçede hem Arabçada yaşıyan bir şekli daha vardır: Şeyban

Bunun analizi şu neticeyi verir.

(1) (2) (3) (4) (5)
eğ + eş + ey — eb + an

Bu kelimede çobana bakarak fazla olan unsnr 3 numaralı (. + y) unsurudur ki zekâ ve kuvvetin (. + ş) sahasında (. + b) unsurunun üzerinde tecellisini ifade eden ektir. Bu hali ile kelime daha çok mütekâmil bir tip gösterir.

Şeyban adı Türkçede Arapçada ve Farsçada yaşamışlardır.

Meselâ: Şeyban = Mısırdaki Tolon oğullarının beşincisidir.
Şeyban = Ural dağlarının şarkında Tobal suyu mecrasına kadar olan yerlerde yaşar bir kabîlenin adıdır.

Şeyban = İslâmın ilk asrında Kureyş içinde tanınmış üç zatın adıdır.

Şeyban = Basrada büyük bir mahallenin ismidir.

Beni şeyban = Tanınmış bir arap kabîlesidir. Bu kabileden şeybani lâkabını taşımış birçok büyükler yetişti. Kamusülâlam.

Şeyban = Araplardan bir kabile adıdır. Kamus tercümesi.

Yine Türk kumandanlarından Emîr Çoban da bu anlamda bir çoban idi.

***

Antar efsanesi bir Sumer efsanesidir

Bütün bu izahlarla Antar efsanesinin bir arap efsanesi olmaktan fazla daha eski zamanlarda arap illerine girmiş bir Sumer efsanesi olduğunu öğrenmiş oluyoruz. Yine öğreniyoruz ki Arap dilinde ne birinden tamamiyle ayrılş lehçeler ne maziye işaret eden efsaneler vardır.

Şimdi hem Türkçede hem Arapçada yaşamakta olan ve ölü Sumercede de yaşamış bulunan bazı kelimeler bularak analizlerini yapalım.

Şurasını tekrarlamayı faideli görürüm ki Sumerce diye gösterilen her kelime muhakkak temiz Sumerce değildir. Zamanla morfalojisi değişmiş kelimelerin başka dillere nasıl mal olduğunu ve Sumercenin morfofoji bakımından yaşadığı devirleri öğrenmiştik. Şimdi tetkikimizi yaparken bu cihetleri de gözönünde tutmağa mecburuz.

TÜRK, SUMER VE ARAP DİLLERİNDE MÜŞTEREK KELİMELERDEN BİR KAÇ MİSAL

Duvar ve hendek anlamına sur (sûr) kelimesi.

İlk Sumerce ile bugünkü Türkçe ve Arapça arasında 7000 yıllık bir mesafe olduğunu gözönünde bulundurmalıyız. Bu uzun zaman zarfında dil istihalelerini kat'î olarak gösterecek hiçbir vasıtamız yoktur. Aradaki siyasî ve kültürel istilâlarla bunların diller üzerindeki tabii ve cebrî tesirlerini de hesaba katmak zorundayız. Böyle olmakla beraber yine bizi aydınlatacak etoflar elde edebiliyoruz. Meselâ: Sumerce de sur bir çok manalarıyle beraber hudut çevirmek, tahdit etmek manalarına gelir ki bundan (e-kisur-ra) hudut hendeği ve (ku-sur-ra) yani hudutla çevrilmiş mesken gibi mürekkep kelimeler yapılmıştır. [1] Böylece Sumerce (sur) un Arapçada ve Türkçede ki (sur) ile ayni kaynaktan çıkmış olduğunu öğreniyoruz. Çünkü Arapçada: Ahteriye göre:

Sur = duvar, baru ki, bir şehri ve bir yeri ihata eder.
Kamusa göre:

Sur = sinin zammı ile şehrin çevresine dairen madar çekilen baruya ve hisara denir.

(Sur) kelimesini bir an için yalnız Arapça olarak kabul etsek bile şu Türkçe kelimeler dikkatimizi şiddetle üzerlerine çekebilir.

Çörek = halka şekli
Çörek-lenmek = halkalanmak
Çur = toplantı içtima "B.T.L.„
Çorkenmek (Kaz) = yılan gibi çöreklenmek "B.T.L.„
Çörum = izdiham cemiyet "B.T.L.; lehçe„

Bu kelimelerde ana söz (çor, çur) dur ki (sur) ile akrabalıkları meydandadır.

Güneş - Dil teoiisine göre analizlerini yaparsak şu neticeye varırız:

		(1)		(2)		(3)
Sumerce Sur	=	uğ	+	us	+	ur
Arapça Sur	=	uğ	+	us	+	ur

[1] F. Delitzsch s. Glossar.

Türkçe Çor = oğ + oç + or
„ Cur = uğ + uç + ur.

(1) uğ = Ana köktür. Saha ve imtidat manalarındadır.

(2) us = Uzakça bir mesafeyi gösteren ektir.

(uğ + us) = uğus = "Orhon„ daki şekli ile uğuş ve Uygur "P.P. T.T. ind. U.„ lehçesindeki oğuş şekli ile kabîle demektir.

(3) ur = Anlamın herhangi bir sahada tekarrürünü ifade eden ek olduğuna göre:

(uğ + us + ur) = (uğusur) = sur. Tekarrür etmiş, sabitleşmiş ginişçe bir saha demek olur ki hendek veya duvarla ayrılmış yerler için bundan uygun ifade olamaz.

Türk lehçelerindeki s, y mübadelesini dikkate alırsak daha sağlam misal bulmuş oluruz. Divanın 2/38 inci sahifesinde oğuz lehçesinde bir (yüre) kelimesi vardır ki bünun şimdiki Türkçedeki şekli (yöre) dir. Ve yan kelimesinin müradifi olarak kullanılır. (Yan-yöre) gibi. Kâşgariye göre bu (yüre) kelimesi muhit ve daire demektir:

"tekre yüre kuş uçar„ gibi.

Tekre kelimesi de daire olduğuna göre (tekre-yüre) daire muhiti demek olur. (Yüre) kelimesinin de analizini yaparsak ayni neticeye varırız. Çünkü kelime aslında (süre) olmak gerektir.

Bugünkü Arap lehçesinde kelime (sûr) biçiminde kullanıldığı için onu bizim (çevre) ve (çevirmek) kelimelerindeki (çevir) ile ölçüştürmemiz yerinde olur. Her ikisinin etimolojik analizi şunlardır:

(1) (2) (3) (4)
Arapça sûr = uğ + us — uğ + ur
Türkçe Çevir = eğ + eç + ev + ir

Evvelki (sur) a göre burada fazla olarak üç numaralı bir (. + ğ) ve (. + v) unsurlarını görüyoruz ki onlar anlamın kendisi ile ilgilendiği obje veya süjeyi ifade ederler. Bu suretle (sûr) ve "çevir„ kelimeleri mühimce bir genişliğin bir obje veya süjede tekarrürünü anlatmış olur ki muayyen ve mukarrer bir sahayı çeviren, gösteren hendek veya duvarın kendisi demek olur.

Şarkı ve güzel söz ve ses anlamına sur (sir).

Deimel'e göre Sumercede:
Sur = haykırmak
Sir = taganni etmek

Arapçada ise Ahteriye göre:
Serre = şazlık, ferahlık
Sarr = ferah verici söz
Sürür = şazlık

Kâşgariye göre Türkçede:
Yor (Uğuz) = şarkı söyleyen, muganni

Anadolu türkçesinde:
Yırlamak = taganni etmek
Cırlamak = „ „
Cırlavuk = Bülbül

Y ve s değişiminden göz yumacak olursak yine Sumerce (Sur), (sir) ile Arapça (Serre), (sarre) ve (sürür)ün ana sözleri olan (ser), (sar) ve (sur) un Türkçe (cir) ile alâkasını göz alacak derecede bariz buluruz. Etimolojik analizleri şunlardır:

Sumerce	Sur	= uğ + us + ur
„	Sir	= iğ + is + ir
Arapça	Ser-re	= eğ + es + er
„	Sar-re	= ağ + as + ar
„	Sur-ur	= uğ + us + ur
Türkçe	Cır-lamak	= iğ + iç + ir

Her üç lehçede de bağırmak ve taganni etmek manalalarını veren ana sözlerin bir olduğunu bu tabloda açık ve aydın olarak okuyabiliriz. Vokaller arasında bir kıymet farkı olmadığını ve (ç) ile (s) nin ayni kategori içinde bulunduğunu biliyoruz. Manaları da şudur: Muayyen ve mukarrer uzunca bir söz veya ses.

Fakat kelimeyi Türkçe çağırmak ile ölçüştürürsek hakikati daha aydın görüyoruz. Çünkü Arapça (Serre, sarre, sürür) kelimelerinde olduğu gibi (çağir) kelimesinde de bir obje veya süje gösteren (. + ğ) unsuru vardır. Ve Sumerce çağırmak manasına gelen (sur) kelimesinde de (. + ğ) ifade eden bir aksan aramak doğru olur. Kelimeleri bir de bu bakımdan analiz edelim:

		(1)	(2)	(3)	(4)
Türkçe	çağır-mak =	ağ +	aç +	ağ +	ir...
Arapça	serr-e =	eğ +	es +	eğ +	er [1]
„	sarr-e =	ağ +	as +	ağ +	ar
„	sürür =	üğ +	üs +	üğ +	ür
Sumerce	sur (su'r) =	uğ +	us +	uğ +	ur

Bu şekli ile kelimeler yalnız muayyen ve mukarrer uzunca birer ses veya söz ifade etmekten çıkarak bu vasıflarda bir söz veya sesin bir obje veya süjeye taallûkunu da göstermektedir. Bu vaziyeti yapan eleman üç numaralı (. + ğ) dir. Ve seslenen bir süjeyi işaret eder.

il, ilu, uluv, uluğ

Bu kelimelerin hepsi de yükseklik, büyüklük ifade eder.

Sumerce ilu
Arapça uluv
Türkç ulu
„ ulug

Kelimelerin Güneş - Dil teorisine göre analizini yaparsak şu neticeye varırız.

		(1)	(2)	(3)
Sumerce	ilu =	iğ +	il +	uğ
Arapça	uluv =	uğ +	ul +	uv
Türkçe	ulu =	uğ +	ul +	uğ
„	ulug =	uğ +	ul +	ug

Elemanlar yekdiğerinin aynidır. g, v kıymet bakımından ayni kategoridendirler.

(1) iğ = ana köktür. Yükseklik, büyüklük ifade eder.

(2) il = hudutsuzluk, çok uzaklık, ve şahsî olmamaklık ifade eder.

(3) uğ = kelimeyi ve manasını ifade eden unsurdur. Şu halde (iğ + il + uğ) = (iğiluğ) = (ilu) gayrı şahsî bir yüsekliğin ifadesi demek olur. Eğer üçüncü unsur olan (uğ)u mananın taalîûk ettiği süje veya obje farzedersek o zaman kelimenin manası şudur:

Kendisine hudutsuz ve şahsî olmıyan bir yüksekliğin taallûk ettiği şey veya kimse.

[1] Ayni cinsten yanyana iki konson gelirse birisinin (. + ğ) olması Güneş-Dil teorisinin tespit ettiği hakikatlerden biridir. Ve bu analizlerde çok aydın olarak görülmektedir.

Böylece Sumerce, Arapça ve Türkçede ayni mana ifade eden bu kelimelerin bir asıldan ve bir kaynaktan gelmiş olduğunu anlamış oluyoruz.

(Ekerle, Ekerge), (agar), (Akir, ikâr)

Türkçe Sumerce ve Arapça olan bu kelimelerin hepsi de toprak, tarla ve ziraatle ilgili manalar verir.

Deimel'e [1] göre Sumercede =
agar = tarla, sahra, kır demektir.
Arapçada [2]
akar = çiftlik,tarla, bağ, bostan makulesi mülke denir.
ukar = çayırın iyisine denir.
ukra = çiftlik ve mezreaya denir.
Türkçe Anadolu lehçesinde:
Ekerle = mezru, mezruat.
Ekerge = mezrea.
Çuvaş lehçesinde: [3]
Aka(aga) = sapan
Akala agala = sapanla yer sürmek.
Akamus (agamus) = sapan.
Aka siye = ekin zamanı, ekme çağı.
Ak = ekmek, zer'etme
Akaker = ziraatte kullanılır çağa gelmiş at.
Yine Çuvaşçada: [4]
Aga = ekmek, sürmek.

Türkçenin bütün lehçelerinde ziraatin ve ziraatle ilgili şeylerin ak ve ağ kelimelerinden ürediğini görüyoruz. Hakikî manaya nüfuz edebilmek için kelimelerin Güneş - Dil teorisine göre etimolojik analizini yapalım:

Sumurcede tarla, sahra, anlamına:
agar = (ag + ar) yani sabit ve muayyen toprak.
Bunun arapçası ikar yani (ik + ar) dı.

Türkçe kır kelimesinin etimolojik analizini yaparsak kelimelerin hangi kaynaktan fışkırdığını öğreniriz.

Kır = (ik + ır)
Sumerce agar = ag + ar

[1] Glossar.
[2] Kamus tercümesi.
[3] Aşmarin Çuvaş Lûgati.
[4] Zolotniskiy Çuvaş Lûgati C. II.

Arapça ikar = ik + ar

neticesine varırızki. Kelimelerin manada olduğu gibi morfolojide de önce bir bulunmuş olduklarına en kesin bir belgedir.

Sumer devrinde ziraate elverişli arazi devletin ve mabetlerin idi. Eşhastan ancak tımar sahibi askerlerin ufak birer parça toprakları bulunurdu. Sulu olan bu toprak parçaları fazla irat getirdiği için akar ismi bir zamanlar irat getiren yer manasına kullanıldı. Bu suretle şimdı icar getiren evlere ve dükkânlara verilen ve arapça olduğu sanılan akar kelimesinin de menşeini bulmuş oluyoruz.

Bugün Türkçede mezrea ve tarla karşılığı kullanılan ekerge kelimesinin (bizi bu yolda daha iyi aydınlatacağı için) etimolojik analizini yapalım:

(1) (2) (3) (4)

Ekerge = Ek – er – eg + eğ

(1) Ek = toprak manası veren ana kökü temsil eder prensipal köktür.

(2) Er = bu mananın sabit ve mukarrer olduğunu gösterir ektir.

Bu haliyle yani (Eker) biçiminde kelime ıtlak halinde bir toprak parçasına işaret eder ki kır ve yer kelimelerininin anlattığı objerlerden başkası değildir. Fakat 3 numaralı(. + g) ile ifade ve 4 numaralı (. + ğ) ile de isimlenmiş olarak kelime tam ve mükemmel bir anlam sahibi olmuş oluyor.

E. ev + eve

Sumerce E = ev demektir. E. Dingirra (tanrı evi) gibi. E. Temenni il (dua evi) gibi.

Arapçada [1] iva = Bir adamı yurda kondurup arâm ettirmek manasınadır.

„ iva = Yerine getirmek (buradaki yerden maksat meskendir.

Bu (iva) nın türkçe oba (oma) ve aba (ama) ile ilgisi meydandadır. Nitekim arapçada Hama kelimesi barındıran ve esirgeyen manasına gelir ki Türkçede tamamiyle Bark karşılığıdır. Hamal kavm köy veya oba Bark'ı demektir. Önceleri bizde de büyük ve emin şehirlere mahruse denildiği gibi mahmiye dahi denilirdi.

[1] Ahteri ve Kamus tercümesi.

Bunların hepsi bizim (ev) kelimesiyle ayni kaynaktan çıkmışlardır. Etimolojik analizleri şunlardır:

Sumerce E = ağ + eğ
Arapça iva = iğ + iv + ağ
Türkçe ev = eğ + ev

Sumercede ana kök kendi mefhumunu temsil eden elemanla kaynaşarak yalnız eğ yani (E) kalmıştır. Bu (E) sicaklığı, harareti bulunan bir objedir. Arapçada (ağ) unsuru ile tayin ve ifade edilmiştir.

Türkçede (ev) şeklinde Sumercede olduğu gibi tayin ve ifade yoksa da evin oba ve oma şekillerinde (. + ğ) kendini göstermektedir.

Bu suretle bu kelimelerin de bir kökten ve bir dilden olduğunu öğrenmiş oluyoruz.

Size analizlerini yapmadan ve kendi tetkikinize bırakmak üzere birkaç kelime daha vereceğim:

	Sumerce	Arapça	Türkçe	Manaları
1 —	Di,e	Diya (ziya)	idi	ışık, hararet
		Dav,	iti	
			izi	
2 —	Dur	dar	dur-ak	mesken,ev
3 —	Par (bar)	berk	Yaruk par-lamak	parlamak
4 —	Ulam	gulam	oğlan	oğlan çocuk
			oğlak	
			oğul	
			kul	

Yine hem Türkçe hem Arapça hem Sumercede bir kökten olduklarını derhal anlayacağımız bu kelimeler yukarıdanberi yaptığımız etimolojik analizin yardımiyle eski morfolojilerini bize açık olarak anlatabilir.

Bu kitapta en eskiden başlıyarak yakın Asya dillerinin Türkçe ile olan münasebetlerini araştırmak ve ölçüştürmek tecrübesini de yaptık. Yakın Asyada tarihin tanıdığı eski dil hiç olmazsa yedi bin yıllıktır. Bu dilleri bir de şu bakımdan tanımak zorundayız.

1 — Nereden ve nereleri dolaşarak geldiler?

2 — Ana yurt ile son yurtları arasındaki akınlarının sürümü ne kadardı?

3 — Yakın Asyada hangi dillerin üzerine geldiler?

4 — Kültür kıymetleri ne idi?

5 — Ne kadar yaşadılar?

Bu ölçüştürmeyi yapabilmek için bir kuronolojiye ihtiyacımız vardır. Her ne kadar yukarıki derslerde periyodik farklara ve sınıflandırma işine ehemmiyet verilmiş ise de yine bu kuronoloji tablosunu çizmek; vaziyeti derhal kavrayabilmek bakımından önemlidir.

Hepsi de Orta Asyadan ve klasik Türk yurdundan taşmış olan bu diller aralarındaki uzun tarih ve uzun mesafe dolayısile biribirinden uzaklaştıkça uzaklaşmışlar; çeşitli âmillerin ayrı ayrı dokuduğu müstakil lehçeler haline gelmişlerdir. "Esasen bir dilin eskiliği lehçelerinin biribirinden çok ayrılmış olması ile anlaşılır„ ve lehçeler arasındaki aykırılık artıkça kıdemin çokluğu tebarüz eder.

Böyle olmakla beraber Türk lehçelerinin hepsinde ana kökler ve eski kültüre ait sözler müşterektir. Yine; kelime yaratan unsurların (moriem ve fonem) morfolojideki rolü ve kıymeti sonuna kadar eskisinin aynı kalmıştır. Türk jenisinin keşfettiği bu hakikat en eski Sumer kelimesinden en yeni Türk kelimesine kadar bütün Türk lehçeleri üzerinde hükmünü muhafaza ediyor.

YAKIN ASYA DİLLERİNİN KRONOLOJİSİ [1]

Milâttan yaklaştırma 5000 yıl önce:

Batı Avrupasında : Lüviler
Yakın doğuda : Hattı-Songer "Eti-Sumer„ ler
Türkistanda : Harri (Huri) ler
Hindistanda : Dravitler.

Milâttan yaklaştırma 4000 yıl önce:

Yakın doğuda Arabistan, Mısır ve Libyaya kadar:

1 — Lüvi yayılışı.

2 — Arabistanda en eski sami dilinin ve Libyada Libo - Berber grupunun doğuşu.

3 — Hurilerin Türkistandan "Orta Asya„ kalkarak Babile kadar olan yayılışı.

[1] Farrer Jurnal Asiatique cilt: CCXVII. 1930

Milâttan yaklaştırma 3300 yıl önce:
İlk bir Arabistan Samileri dalgasının Babili ve Akdeniz Afrikasını istilâsı, Mısıra tahakkümü.

Milâttan yaklaştırma 2800 yıl önce:
Manda ârîlerinin İrandaki ilk yayılışı.

Milâttan yaklaştırma 2600 yıl önce:
İkinci bir Sami dalgasının yani Akat dilinin Babil üzerinde tahakkümü.

Milâttan yaklaştırma 2400 yıl önce:
Babilde Hurilerin Gutium (gutiyum) sülâlesi altındaki tahakkümü.

Milâttan yaklaştırma 2300 yıl önce:
Küçük Asyayı canisienlerin istilâsı, Babilde Huri tahakkümünün düşerek yerine Sumerlilerin iktidar mevkiine geçmesi. Bu tarihte Huriler Babili bırakarak Şimali Süriyeye ve yukarı Mezopotamyaya çekildiler ve orada yeni bir devlet kurdular.

Milâttan yaklaştırma 2200 yıl önce:
Babil imperatorluğu Sumerlilerin elinden çıkmış ve üçüncü Sami tabakası olan ammori "amurru„ ların eline geçmiştir.

Milâttan yaklaştırma 2000 yıl önce:
Küçük Asyadaki Eti imperatorluğunun canisienler tarafından sağlamlaştırılması ve yakın doğuya "Hind Avrupa„ lı grupların gelmesi ve altının girişi.

Not: Bu Hind Avrupa grupları dedikleri kavimler bugün Avrupa adlanan kıt'aya karanlık zamanlarda göçmüş olan Asyalı kavimlerdir. İskitler ve Luviler gibi. Onlar ana yurttan çok uzaklara taştıktan ve oralarda da binlerce yıl yaşadıktan sonra şarka doğru yönelmiş oldukları için Avrupa âlimleri onlara uydurma bir isim olarak Hind Avrupa adını vermektedirler.

Bu kuronoloji bize; yakın Asya dillerinin biribiriyle karışması, kaynaşması işinin hangi şartlar ve tesirler altında geçtiğini anlatabilir. İkinci kitapta okumağa başlayacağımız Toponomi "Toponymie„ ise bu milletlerin toprak üzerindeki yerleşme sahalarını en esaslı bir surette çizecek ve tarihin verdiği malûmatı sıkı bir kontrola tabi tutabilecektir.